

МАЛА АНТОЛОГИЈА НА ПОЛСКАТА ПРОЗА И ПОЕЗИЈА

студентски преводи

TOM
I

Мала антологија на полската проза и поезија

том I

студентски преводи

Издавач:

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Уредник на издавачка дејност:

Владимир Мартиновски, декан на факултетот

Приредувач:

Фросина Милковска

Избор и јазична редакција:

Лидија Танушевска и Фросина Милковска

Превод:

група студенти под менторство на проф. д-р Лидија Танушевска

Лектура:

Ирена Ралева

Дизајн на корицата:

Наталија Лукомска

Компјутерска обработка на текстот:

Ајнур Касо

© 2024 · Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Оваа книга е заштитена со [*Creative Commons*](#)

CIP

Филолошки факултет „Блаже Конески“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Мала антологија на полската проза и поезија

том I

приредувач:
Фросина Милковска

Скопје, 2024

Содржина

Вовед.....	5
ЦИПРИЈАН КАМИЛ НОРВИД	
Што да ѝ кажам...?.....	10
ЕЛИЗА ОЖЕШКОВА	
Крај реката Њемен.....	12
ВЛАДИСЛАВ БЕЛЗА	
Катехизам за полското дете.....	18
ЈУЛИЈАН ТУВИМ	
Птица.....	20
Софка Самовка.....	21
Наочари.....	23
ЈАРОСЛАВ ИВАШКЕВИЧ	
Расказот со кучето.....	26
ЈАН БЖЕХВА	
Бумбар.....	42
Жаба.....	44
ВИСЛАВА ШИМБОРСКА	
Момент.....	48
АДАМ ЗАГАЈЕВСКИ	
Кинеска песна.....	50
РАФАЛ ВОЈАЧЕК	
Знаеш има мала радост.....	52
Знам да бидам тишина.....	53
Мртов јазик.....	54
Сезона.....	55
Улица.....	56
МАРЌИН ШВЈЕТЛИЦКИ	
Штурци.....	58
Слонидарност.....	59
ОЛГА ТОКАРЧУК	
Зимници.....	62
ВОЈЌЕХ КУЧОК	
Ѓубре.....	68
ВОЈЌЕХ ШМЈЕЈА	
Полоши светови. Патеписи од Централноисточна Европа.....	76

Вовед

„Малата енциклопедија на полската проза и поезија“ претставува избор на делови од творештвата на истакнати полски автори, кои биле работени на часовите по Полски јазик како странски јазик, Полска книжевност и Практика на превод, од страна на студенти кои го изучувале полскиот јазик на различни рамништа. Идејата за ваква збирка е настаната уште во првите години на моето работење со македонските студенти, околу 2000 г., кога почнав да ги собирам студентските преводи работени на часовите. За жал, тие останаа да стојат во папки и фиоки, подоцна во компјутерски фолдери, главно, нечепнати, оставени во последната, нередактирана и обично непоправена верзија по укажувањето на грешките, пропустите, стилистичките неприспособувања, двоумењата и сл. Се покажа дека тие чекале некој вреден студент на понапредно ниво на познавање на јазикот, кој ќе се нафати на таа работа. И за тоа, овде би сакала да ѝ искажам јавна благодарност на Фросина Милковска, студентка на IV година на Двојазичните славистички студии – руски и полски јазик, за нејзината пожртвуваност и одлично справување со материјалот, и без која оваа збирка немаше да излезе на виделина. Па, така, „Антологијата...“ содржи и преводи на најстарите генерации студенти со кои сум работела, најпрвин тоа беа студенти кои го изучуваа полскиот јазик под Ц, односно како изборен предмет, во голем дел тоа се преводи на генерацијата Полски јазик и книжевност под А од 2010 г., потоа генерацијата од 2016 г., па, генерацијата од 2018 и 2019 г. Книжевниот превод беше начин до нив да допре полската книжевност, да ја засакаат, но и да се уверат дека нивното учење на полскиот јазик може да биде и применливо, како и начин да ја изразат својата креативност. Се разбира, оваа збирка немаше ни да постои без нив, иако многу од преводите беа изгубени, па, повторно најдени, дополнувани, коригирани и менувани од нивните постари колеги студенти. На сите ним им благодарам за нивниот труд, креативност, трпение и за

изборот на полскиот јазик како студиска дисциплина. Дозволете ми сите овде да ги именувам: Никола Коцев, Никола Илевски, Томи Карик, Андреј Јованчевски, Димитар Неделковски, Фросина Милковска, Мартин Блажески, Калина Георгиева, Марија Шахиновска, Анета Маџовска, Катица Јанкоска, Наташа Сион, Тања Томовска, Анета Денковска, Радица Бобинска, Милче Христова, Билјана Пендева, Мирослав Ивановски, Даниела Ѓурова, Соња Крстевска, Наташа Николовска и Илија Трајковски.

Редоследот на авторите во антологијата е според најраната година на раѓање, па сè до најновите имиња во полската современа книжевност. Застапен е еден поет од романтизмот, Ципријан Камил Норвид, кој својата слава, всушност, ја доживува за време на модернизмот, па, според тоа би можело да се каже и дека ова е збирка на современа полска книжевност. Застапено е и едно големо име од периодот на полскиот реализам, поети од предвоениот период и такви кои продолжиле да творат по Втората светска војна, нобеловците од минатиот и од овој век, писатели и поети од период на Народна Република Полска и автори од новата демократска епоха по распадот на комунизмот во 1989 г. Изборот беше направен според значењето и популарноста на авторите во самата Полска, според нивното светско реноме и според содржината на некои од творбите, со значење за нашата земја. Па, така, покрај Вислава Шимборска, Адам Загајевски, Олга Токарчук, кои ѝ се добро познати на македонската читателска средина, овде се среќаваат и поети и автори кои кај нас не се многу или воопшто не се познати, но дале голем придонес во развојот на полската книжевност, како Елиза Ожешкова, реалист, која до неодамна воопшто не беше преведена кај нас, а пишувала „рамо до рамо“ со Хенрик Шенкевич, кого исто така го знае македонскиот читател. Истото може да се каже и за Ципријан Камил Норвид, кој е овде застапен, а занемарен во споредба со популарноста на Адам Мицкевич. Меѓу поетите од предвоениот период се среќаваат Јулијан Тувим и Јан Бжехва, првиот и застапен со некоја творба во поранешни избори на полска поезија, но овде се, главно, застапени нивните песни за деца, кои се сè уште актуелни и атрактивни, но не само за децата. Застапена е и песната на Владислав Белза, која е детска, но истовремено и го изразува

некогашниот порив за независност на Полска, а денес злоупотребувана од националистичката идеологија. Во оваа збирка може да се прочита и расказ од Јарослав Ивашкевич, меѓу првите полски автори кои го применувале магичниот реализам, а кој, и покрај големата слава во Полска, во нашата средина останал незабележан. Полските нобеловци, Шимборска и Милош, овде се застапени со по една творба, која не е влезена во канонот на нивната преведена поезија на македонски јазик. Загајевски, исто така, има и свој студентски препев, застапен тука. Збирката содржи и песни на Рафал Војачек, извонреден поет од шеесеттите години на минатиот век, кој е слабо познат во нашата средина, а неговата поезија одекнува и ден-денес. Одекнуваат и во звучни верзии стиховите на Марќин Швјетлицки, преку неговата музичка изведба, а овде за првпат ги среќаваме на македонски јазик. Во збиркава не изостанува и претставник на полската книжевна репортажа, Војкех Шмјеја, кој напиша репортажа за Балканот и овде е поместен фрагмент кој се однесува на неговите импресии од Македонија. Што се однесува до прозата, во антологијава повторно се среќаваме со Војкех Кучок и Олга Токарчук со нови преводи, можеби и подобри од официјалните.

Во списокот на застапени полски автори овде ќе се сретнат многу од големите полски поети и писатели, кои никогаш не биле преведувани на македонски јазик, што ја зголемува уште повеќе вредноста на ова издание. Но, се среќаваат и нови преводи на веќе постоечки творби или фрагменти на македонски јазик, што отвора нова врата за проучување на книжевни преводи во серија.

Се надевам дека ова издание ќе ги задоволи љубопитните чителски очи и вкус и дека ќе биде поттик за другите студенти да ја преведуваат полската книжевност. Впрочем, со тоа што во поднасловот допишуваме „Том I“ значи дека многу веројатно ќе следат и други. Му благодарам на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ што ја овозможува оваа иницијатива.

проф. д-р Лидија Танушевска

ЦИПРИЈАН КАМИЛ НОРВИД

Ципријан Камил Норвид (1821 – 1883) бил полски поет, драматург, сликар и скулптор. Се родил во Варшава, но голем дел од животот поминал во странство, особено во Франција, Германија и Италија. Неговите дела биле недоволно ценети за време на неговиот живот, но денес е препознаен како едно од најзначајните автори во полската литература од XIX век.

Поезијата и прозата на Норвид се карактеризираат со филозофска длабочина и симболика, а се занимавал со теми како што се човечкото страдање, слободата, уметноста, патриотизмот и моралните вредности. Неговиот стил на пишување бил иновативен и пред неговото време користејќи необични метафори и јазични структури.

Што да ѿ кажам...?

Што? Да ѿ кажам... ах! што кај неа ќе мине,
Без да размениме два збора;
Нешто од непобитното: на пример,
Дека денот е од зора до зора!

Дека светов ора безброј врсти
Колку еден дамар да се спростре
Оската крчка како стари прсти
Времето на просторот му е остен.

Дека годината е на природата само една згода
Дека сезоните... немаат јасна слика
Во разлеана и замрзната вода
И дека... срцебиењето е... миг кој блика!

Ете, толку да ѿ кажам... и на времето да свртам.
Каде сонце ќе грее, а каде дождови ќе леат?
И уште – која мода е жива, а која е мртва?
И повеќе ниту збор да не скршам со неа.

Препев од полски:

Никола Коцев, Никола Илиевски, Томи Кариќ, Андреј Јованчевски

ЕЛИЗА ОЖЕШКОВА

Елиза Ожешкова (1841 – 1910) била една од најважните полски писатели, чии дела имале големо влијание врз полската литература и култура од крајот на XIX и почетокот на XX век. Во 1905 година, заедно со Хенрик Шенкевич, била номинирана за Нобеловата награда за литература.

Елиза Ожешкова се покажа како писателка со широк спектар на интереси и таленти. Пишувала романи, новели, раскази, драми, есеи и статии на општествено значајни теми. Во своите дела таа често поставувала прашања за положбата на жената во општеството и потребата од нејзина еманципација. Нејзината литературна дејност и општествени иницијативи ја направиле една од клучните фигури во движењето за социјални реформи во Полска.

Наслов на оригиналот: *Eliza Orzeszkowa, Nad Niemnem*, Wydawnictwo Bellona 2017

Крај реката Неман

-фрагменти-

Среде таа весела природа, денес луѓето исто така беа весели, голем број се влечеа по патишта и ливади. По патиштата во групи и во врвублици по меѓите се движеа селанките, чии глави покриени во црвено жолти шамии формираа поворки над посевите од живи божури и сончогледи. Од тие гужви се излеаја и течеа потоци од различни гласови. Понекогаш тоа беа бучни разговори со викање, понекогаш басови или милозвучни смеења, понекогаш бебињата плачеа на градите, носени во шамија, понекогаш тоа беа и долги гласни песни, чија мелодија беше разнесувана и продолжувана од ехото од двете страни: во шумата и во гаевите, кои растеа на ридовите, и во големата борова шума која со тенка лента го отсекуваше позлатениот, темноцрвен сид крај Неман од синото небо обележано со сребрени облаци. Во тоа движење на луѓето што се одвиваше на плодородната рамнина, можеше да се почувствува – за селското население – најубавиот момент: весели и слободни во сончев и слободен божји ден, кога се враќаат од црквата.

Превод од полски: Димитар Неделковски

* * *

Би било тешко жената со цвеќињата веднаш да се нарече госпоѓица од високото друштво или девојка од пониските селски слоеви. Изгледаше по малку и така и така. Висока, иако многу пониска од нејзината придружничка, таа беше облечена во црн волнен фустан, многу скромен, кој, сепак, одлично ја истакнуваше нејзината згодна и силна фигура, со широки раменици и тенок струк откривајќи ги нејзиното познавање на модните списанија и раката на вешт кројач. Нејзиното однесување и нежна кожа зрачеа со таква елеганција и топлина. Но, од друга страна, нејзините движења и гестови беа во контраст со целокупниот нејзин изглед, навестуваа мала доза на импулсивност и некаква наметната грубост; таа не носеше ниту капа, ниту ракавици. Главата, со завитканата плетенка црна како абонос, со лицето исончано, со виолетовите усни и големите, сиви очи, смело ја изложуваше на жешкото сонце. Држеше евтин платнен чадор за сонце потпрен на рамото, а нејзините прилично големи, исончани раце ја издаваа ретката употреба на ракавици. Сево ова предизвикуваше уште повеќе затоа што начинот на кој ја држеше непокриената глава и ги набираше темните веѓи над сивите очи даваше израз на смелост и гордост. Општо земено, оваа млада дама или девојка во своите дваесетти години, изгледајќи како што изгледаше, се чинеше како олицетворение на женската убавина – здрава и силна, но горда и темна како времето кое дава среќа или потиштеност на човечките лица. Сепак, на нејзиното младо и свежо, но неспокојно и замислено лице, нешто недостасуваше, иако сега беше осветлено со целосна физичка живост, која го исполнува човечкото битие, сè уште неуништено од животот, со долгото и слободно капење во клокотот на изворот на природата.

Превод од полски: Фросина Милковска

* * *

– Попрво мислев смртта ќе ја сретнам, отколку Вас на сред поле да Ве видам. Сите кажуваа, дека денес во дворецот имало бал...

– Немав мерак за на балот и сакав да одам на поле – живо и целосно безволно одговори Јустина.

Насмевката му исчезна од лицето. Се загледа во неа подолго и посмело од дотогаш.

– Јас веќе одамна го знам тоа – повторно одговори потивко – дека не Ви е секогаш меракот за таму. Луѓето усти не затвораат, а и лицето на човека понекогаш покажува што му се крие во срцето. Ех, госпоѓице, дури и оддалеку, но често Ве гледам...

Застана. Гласот негов, тој силен глас, кој насекаде наоколу се расфрлаше со звуци од разгласени песни, се прекина и замре. Дури потоа доврши:

– Можеби ми се налутивте што така се осмелив да речам?...

И неспокојно, со наведната глава, ја погледна в лице жената што одеше покрај него. Беше поцрвенета, но не налутена; да, од под спуштените клепки нејзиниот поглед се крена на него љубопитно и пријателски. Повторно, неговите румени и тркалезни образи пламнаа во оган. Го заврти лицето настрана, се задвоуми, загрофта и доврши:

– Госпоѓице, сигурно и не знаете, дека повремено Ве гледам и разни мисли ми поминуваат низ главата. Сонцето не ја гледа малата птичка, а сепак, кога изгрева, таа запејува и никој не може да ѝ го забрани тоа оти иако живее во ниска грмушка, си го има пеењето и си ја има слободата!

Превод од полски: Мартин Блажески

* * *

Јан со широк чекор газеше низ градината, очигледно барајќи некого и загледувајќи се на сите страни кога преку ракавот од рубата сети нечија рака и веднаш пред очи му се мерна црната плетенка продената со црвени зрнца јаребика.

— Ај да отпловиме!

— Ајде!

— Ама сами... ние двајца... драга моја... алтану мој! Со кајчето... со нашето... она што нè однесе до Могилата.

— Со него!

Кајчето стоеше под Анзелмовата кошара, скриено во честакот трски и само Јан знаеше да го најде. Па, така, двајцата се вдадоа накај Анзелмовата кошара, а за да скратат пат го прескокнаа плотот на она место каде што Бетка и Антолка често прерипуваа и за неколку минути веќе беа под липите. Овде, на едно место гранките беа толку ниско виснати, што Јустина мораше да се сведне за да се провре под нив. Јан исто така се наведна и ја грабна раката што го поткреваше белиот фустан над обраснатата трева, ја принесе до усни да ја целивне и веќе не ја пушти. Фатени така за раце јуреа од високиот рид накај обраснатиот брег и не видоа дека во тревата под липите зад нив седеа двајца, кои беа толку длабоко внесени во својот тивок разговор, што ни тие не обрнаа внимание на младите што протрчаа во близина.

Беа тоа Анзелм и Марта.

Превод од полски: Андреј Јованчевски

ВЛАДИСЛАВ БЕЛЗА

Владислав Белза (1847 – 1913) бил полски поет, писател и есеист, особено познат по неговите патриотски дела. Роден во Варшава, Белза станал една од клучните фигури во полската литература и култура од крајот на XIX и почетокот на XX век. Неговите дела се проткаени со патриотски чувства и желба да се разбуди националната свест кај полскиот народ во услови на поделба на Полска меѓу три империи.

Освен со поезија, Белза се занимавал и со новинарство и со општествени активности. Тој бил активен учесник во различни културни и образовни иницијативи насочени кон поддршка на полската култура и образование. Неговиот придонес во полската литература и патриотското образование на младите оставил длабока трага во националната меморија.

Катехизам за полското дете

Кој си, момче, ти?
Еден мал сум Полјак.
Кој ти е знакот?
Орел бел ко облак.

Каде живееш?
Е, па, само меѓу свои.
Во која земја?
Каде полско знаме стои.

Што ти е таа земја?
Таа ми е татковина.
Со што е добиена?
Со крвава аловина.

Ја сакаш ли ти неа?
Најискрено си ја љубам.
А во Полска веруваш?
Верба во неа не губам.

Што си ти за неа?
Благодарно чедо.
Би ѝ го дал ли животот?
Ќ го должам,
како што е редот.

Препев од полски: Калина Георгиева и Мартин Блажески

ЈУЛИЈАН ТУВИМ

Јулијан Тувим (1894 – 1953) е полски поет и еден од основачите на групата Скамандер, чијашто цел било оживувањето на техниката на стихот. Во 1935 година бил добитник на престижниот Златен ловор на Полската академија за литература.

Делата на Тувим се познати по нивната лирска убавина, хумор и остри општествено--политички критики. Неговата поезија била добро прифатена од широката публика. Бил застапен и во книжевните списанија, и во книгите, како и во училишните читанки, во кабареата, во хумористичните списанија, а неговите песни се пееле на радио и се прераскажувала меѓу боемите во вид на вицеви или епиграми.

Птица

На гранче птица седна:
Зацрцори, се стресе
Остар клун во перје внесе
Грмушка стресе една.

Па со свирка првна в лет
А гранчето занишано
Уште мрда задишано
Од трепетот пргав сет.

Препев од полски јазик: Мартин Блажески

Софка Самовка

Има една Софка,
Ја викаат Софка Самовка,
Оти сè „Сама! Сама! Сама!“
Леле, колку важна дама!
Сè сама подобро знае,
Сè што прави, сама да е,
За неа школо, книга, мама
Ништо не ѝ значат – сè сама!
Се прави паметна,
Па што ќе ѝ е да сфати?
Да учи не сака – оти зошто,
ако може сама сè да фати?

А да ја прашаш Софка редум:

- Два и два се колку?
- Седум!
- А кој бил Итар Пејо?
- Бербер!
- А во Штип што се јаде?
- Мермер!
- А каде тече Треска?
- Во Дебар!
- А да се учи ли треба?
- Како да не, треба!

Оти јас сама сè си знам,
Сама јадам, немам срам,

И кола сама ќе си најдам,
И со сè ќе си се снајдам!
Кој таму да учи, скита,
Дознава и чита,
Што се крева галама,
Кога можам сама, сама!
Ти си толку умна дама?
А кој е глуп?
Јас сум си сама.

Препев од полски јазик: Мартин Блажески

Наочари

Господин Ставре трча, ровари,
„Каде се моите наочари?“

Во панталони и в капут бара,
во лева и десна чевла стара.

Од сè во шкафот направи салто,
пофаќа наметка, па и палто.

„Срамота! – вика – што ми правите!
Ми ги украде наочарите!“

Под каучот, на каучот згора,
бара, фрчи, збивта, сегде ора.

Буричка во оџакот, каминот,
глувчешката дупка и клавирот.

Подот сака да го откорнува.
Полиција да вика почнува.

Нагло – во огледало се зрчна.
Неверојатно! – од радост пркна.

Ги најде! Еве се! Се збркал скроз,
оти нив ги носел на својот нос.

Препев од полски: Мартин Блажески

ЈАРОСЛАВ ИВАШКЕВИЧ

Јарослав Ивашкевич (1894 – 1980) бил полски писател, поет, драматург и преведувач, чие дело имало значително влијание врз развојот на модернистичката литература. Ивашкевич станал еден од водечките членови на книжевната група „Скамандер“, која го обликувала културниот пејзаж на Полска.

Ивашкевич се истакнал со својата интроспективна проза, често истражувајќи ја комплексноста на човечките емоции и моралните дилеми. Тој бил близок соработник на многу познати полски писатели и интелектуалци од своето време и одиграл важна улога во културниот живот на Полска во XX век.

Наслов на оригиналот: *Jarosław Iwaszkiewicz, Opowiadanie s psem w: O psach, kotach i diablach*, Czytelnik 1968.

Расказот со кучето

Wie wird mein Pudel lang und breit!

(Гете: Фауст 1. дел)

Годинава зимата е убава. Нема големи студови и нема многу снег. Се создава некое особено расположение, срдечно, небаре сè е изедначено наспроти тоа белузлаво небо, таа побелена земја. Излегов пред куќата и веќе си го замислував целиот пат до станицата. Црните чавки полетуваа пред мене без никаков страв, а кученцето, исто така црно, но поинакво црно, трчаше по патот. Мојот Медорек сакаше да дојде со мене, но му заповедав да остане дома. Ме послуша со тешко срце.

Свончето кое го најавуваше пристигањето на вагончињата, весело одекнуваше во воздухот. По патот одеше запрежна кола со коњи: Јанек превезуваше тон кумур, што изгледаше бедно, така настегаан меѓу огромните даски.

Сланата на дрвјата веќе ја немаше како вчера. А кога ќе се подадеше лицето на сонце, беше многу јако. Во таа топлина имаше и зимска здравина и навестување на летото. Црните одрази на луѓето се отсликуваа на снегот, а дрвјата темни, безлисни, се испакнуваа како релјеф врз неподвижниот воздух. Под мразот на замрзнатите патеки чмаеја кафеави дабови лисја. Поради тоа патчињата стануваа сино-кафеави и исто толку весели, како и целото утро.

Само таа блага болка во срцето малку ме вознемируваше. Но не обрнував внимание на тоа. Седнав во воз. Но, кога помислив на тоа што ме чека в град, ме облеа бран на замор и поспаност. Едноставно лошо се

почувствував од тие работи, од тие луѓе со кои требаше да се сретнам за миг.

Си помислив: децата бегаат од часови, зошто, пак, јас да не побегнам од моите обврски? И на стар човек му треба такво нешто.

Токму во тој период на нашата линија се направи нова станица. Не ја знаев таа околина. Па така решив тука да се симнам и да разгледам наоколу. Веќе добро ги знаев сите станици покрај шините. А тука, нешто ново. Сè уште се колебав. И мојата одлука беше донесена толку брзо, што излегов кога возот веќе беше тргнат; Едвај успеав да скокнам на земја, од залетот се занишав и се испружив колку што сум долг и широк, а сината трага од вагонот се протркала веднаш покрај мене. Брзо се кренав на нозе.

Кога се исправив, забележав дека пред мене стои едно големо црно куче. Изгледаше како да ме загледува со подбивање. Не, веројатно тоа само така ми се чинеше. Ме набљудуваше поскоро со некое очекување. Тукушто се помрднав, тоа скокна, ми го сврте грбот, како што обично прават кучињата, кога сакаат со некој да одат на прошетка, и само потсвртувајќи ја главата погледна дали идам. Тоа беше, се чини, пудлица – црна пудлица - само што беше многу поголема од обично куче. Беше огромна.

Едвај направив чекор, тоа потрча напред и постојано се вртеше, како да проверува дали одам по неговите траги. Одев. И така бев обземен со однесувањето на кучето, што во основа не забележував каде и кон што одам.

Одевме по патот. На патот исто така имаше снег, траги од детските санки, камења кои го означуваа работ на патеката и стапки од чавки отиснати овде-онде. А кога ја поткренав главата пред себе видов хоризонт исполнет со сиви, снежни облаци.

Секојпат кога кучето ја свртуваше главата кон мене, чувствував стегање во срцето. Во последно време забележав дека сум станал посебно чувствителен на судбината на животните, па дури и на нивното расположение. Ме разнежува нивната приврзаност, некористољубивост, па дури и искреноста во покажувањето користољубивост. Највеќе ме трогна кога видов во нив човечки рефлекс, човечки емоции - и најживотинскиот стремеж да воспостават контакт со божеството, односно со човекот.

Како што се придвижувавме кон некоја патека, кучето почнуваше да скока, да беснее, трчаше на сите страни, скокаше на сите четири во воздухот, почна да галопира по снегот, цртајќи изненадувачки совршени кругови – сè подалеку повлекувајќи ме по него.

Најпосле стигнавме до некаква кука. Таа кука поскоро би ја нарекол плевна или амбар, да не беше нормалната врата на предниот сид. Кучето се потпре на вратата, ја отвори и влезе внатре. Јас влегов по него.

Непосредно од улицата се влегуваше во голема соба, која очигледно ја заземаше целата внатрешност на куќата. Во аголот имаше голема, селска печка разгорена до вжареност (во собата беше темно) – а во средината се наоѓаше една голема тесна маса, искована – се чинеше – од штици за ковчег. До масата седеше еден постар човек.

Се приближив молкум и се сместив спроти него на едно исто такво дрвено столче. Човекот ми се чинеше многу изморен – тоа се гледаше по спуштената линија на вратот и рамената, по стегнатите усни и по збрчаките испиени образи. Малку беше сличен на Томас Ман, само изгледаше малку повисок, така како што седеше, па дури и со тие спуштени рамена.

Човекот се играше со нешто што го држеше во раката. Имаше големи и силни раце. Отпрвин ми се чинеше дека тоа е исушен лист. Но подоцна видов дека во раката држи парченце виолетово кадифе. За момент заинтересирано го набљудував тој неугледен предмет.

– Што е тоа? – прашав.

Човекот го крена погледот кон мене и тогаш видов дека очите му се многу светли и блескави. Но исто така и тажни.

– Тоа е парче кадифе – спокојно одговори непознатиот. – Тоа е парче кое некогаш беше украс на фустанот на мајка ми.

– Дали е можно? – прашав.

– Толку години трае едно такво парче материјал?

– А, да – рече човекот и повторно ги сврте очите кон тоа што го држеше во раката.

– Само толку ми остана од мајка ми. Тоа е малку – рече – но понекогаш токму таква ситница помага сè да се оживее повторно.

– Сè да оживее – повторив со шепот и повторно го почувствував тоа стегнување во срцето, речиси и физички.

– Мајка ми – реков – исто така имаше таков фустан. Само што тој беше кафеав од крута свила. Се сеќавам добро на тој фустан, тие понекогаш се потрајни од телото. Што остана од телото на мајка ми?

Мојот соговорник го разгледуваше парчето кадифе во дланките.

– И ова не е многу. Избледено е и ветво.

– Очите на мајка ми беа многу сини. Но потоа со текот на времето стануваа сè посветли: избледуваа.

– Сигурно многу плачела? – праша тој.

– Па и не многу. Само беше толку тажна, бескрајно, ептен тажна. Ако мене сега од таква тага понекогаш ми минат морници, си велама себеси: Тоа е тагата на мајка ми. Тоа ми го остави во наследство.

– Но сепак имала свilen фустан? Одеа на балови?

– Тоа беше фустан сошиен за свадба. Свадба во семејството. Колку се подготвувавме за неа.

– Тоа сигурно била голема веселба?

– Веројатно. Но не се сеќавам. Мајка ми се возеше со мене во кочија или пајтон. И го носеше кафениот фустан. Во раката држеше сребрена кутија со слатки. Тоа беше свадбениот подарок. О, Господи.

Кучето што ме доведе тука, со предните шепи се потпре на моите колена и ја сокри муцката под моето лево рамо, баш во близина на срцето. Ја потфати мојата облека грицкајќи ја со ситните заби, како да ме пошти. Тоа беше неговото галење. Сакаше да ме утеша.

– Оти човек малку по малку заборава – рече непознатиот. – До неодамна не можев мирно да ги слушам петлите. Ме потсетуваше на раното детство, мирисот на кочијата и раното утро, крајпатната прашината натапкана од росата, како и на мојата сестра и сопствената ми мајка. А сега, веќе песната на петлите на ништо не ме потсеќа, не само што тие некои работи ги нема туку и сликата за нив избледува. Уште малку и петлите нема повеќе да пеат. А можеби и веќе не пеат? Слушал ли некој петел сега?

– Признавам, немам чуено – реков.

– Е да, гледаш? Сестра ми требаше да прави свадба. Требаше да има дванаесет кочии за гостите. Во првата младоженците и јас, во втората оркестарот. Но, свадбата не се одржа. Никогаш не бидна. Разбирате ли, господине? Па, како и да е, сега не се возат кочии на село, само автомобили. И тоа мора да бидат големи црни волги. Поинаку не бива.

– Да. Сум чул, – реков.

– Јас не одам на свадби. Ама ви се молам, како ќе се смести цел оркестар во црна волга – па како ќе свират? Дури и кога би свиреле, којзнае колку добро, музиката нема да се слуша. Свадба без музика. Па како е можно тоа?

– И јас не одам на свадби – реков – А се прават ли сè уште свадби?

– Наводно, се прават. Но, не знам зошто. Музиката не се слуша, коњите не фрчат. Миризбата ја нема. Паметам еднаш крај Добјешкув, како една кочија со сватовите се преврте.

– О, каква глетка беше тоа, боже мили – непознатиот се насмеа така што дури и забите му засветкаа – е тоа беше смеење. Но, тоа беше одамна. Пред педесетина години.

– Во околината на Добјешкув? Таму каде што востаниците се бореа во 63-тата?

– Можеби. Да, да. Отпосле дознав за тоа, пред некое време, бидејќи пред тоа Добјешкув за мене беше само една шумска кука. Таму живееше еден млад шумар, висок, строен. Абе само што му никнаа бркчиња, мајка му стара. Заради жената на офицерот го шутнаа. Убава беше жената, ко срна. А се женат ли офицерите денеска?

– Најверојатно да.

– Да, сигурно, ама па досега немам слушнато за ниедна жена на офицер. Дека била згодна, дека се фрцкала по улиците. На времето таквите со санки се возеа.

– Со санки. И некакви свончиња свонеле на нив. Како се нарекувале тие. Јаничари, нели?

– Јанчари. Мојот пријател имаше таква голема и широка санка и прекривка од волчја кожа. Пропаѓаа во неа како во дупка и коњите

скокнуваа од место и веднаш се слушаше она карактеристично свечкање. Свек, свек, свек. И ништо друго не се слуша. Само грутки од снег тропкаат во предницата на санката. Е тоа ти е музика.

– Снегот сега е никаков. Го извезуваат.

– Цели камиони со снег. Тоа би било како да извезуваат морска вода или ветер. Снег извезуваат. Исто како да си го фрлаш лебот преку прозорец.

– Така си е – се согласив и одново ме стисна нешто околу срцето. Подразмислив малку.

– Тоа е остварување на културата – реков – секое остварување е нешто безнадежно.

– Во право сте – возврати непознатиот – Сте биле ли во Бајројт Бајројт?

– Не, не сум бил – реков.

Очигледно сум бил. Само што ми беше срам да признаам. Се плашев, дека тој, непознатиот кој седи во таа визба-амбар, ќе го сфати тоа како екстреман снобизам, кога би му зборувал за претставите на Вагнер.

– А јас сум бил – се одсва тој.

– Нема ништо пострашно од изведбата на тој премин на Парсифал со Гурнеманз од шумата до Светиот град. Но, кога ги чув тие ноти на пијаниното, во дневната, во куќата, која веќе не постои, воопшто не постои, ни тула, ни греда, ниту еден човек од тој салон не постои – кога преку отворениот прозорец пиркаше топло августовско ветре и некој го изведуваше тој премин. Боже мили, ми се чинеше како тоа да е најубавото нешто на светот, и мечтаев да го остварам тоа.

– Не треба да се оствари.

– За тоа не сте во право. Може да се оствари и треба да се оствари. Таму и тогаш во тоа августовско ветре произлегоа некои елементи на огромно, вонвременско остварување. Бандерите во воздух, како камбаните на Парсифал. Прозвучи и се разлеа. Сите остварувања минуваат и сè е само една тантела, плетеница, остварувања кои минуваат, вакви или онакви. Потрудете се да го видите тоа, видите колку е прекрасно.

Ја видов растреперената површина на водата, како некогашната

глетка од прозорецот на куќата од моето детство (и тоа не постои) на отсјајот на сонцето во барата, во сплетот од милиони ѕвезди, кои светкаа и си поигруваа преплетувајќи се со сонцето. Многупати имам зборувано за ова.

– Да, прекрасно е – одговорив – само што би сакал да знам, какво значење има тоа?

– Зошто? – сериозно возврати непознатиот.

– Можеби е тоа толку многу убаво што дури нема значење.

– Па, не – побрзав да го убедам – не станува збор за тоа. Тоа е толку убаво бидејќи едноставно го има. А зошто воопшто нештото го има? Истовремено би можело ништо да нема.

Старецот спроти мене се замисли.

– А сигурно ли го има сето тоа?

Се засмеав.

– Со сигурност. Ви давам чесен збор.

– Вие зборувате како оној поетот во стихови, – се поднасмеа и мојот непознат – можеби тоа е начинот.

– Хаксли – реков – тврди, дека доказот за постоење на Бог се последните квартети на Бетовен. Зошто да не може да се рече дека доказ за постоење на светот се стиховите? Сигурно и се.

– Може да се рече – се согласи старецот.

– И така може да се почувствува. Ве уверувам, дека кога и да слушам страшно добри стихови, нешто ми го стегна срцето...

Одново тоа стегане на срцето. Кучето уште претходно се тргнало од моите колена и се свило под масата.

– И истовремено, ја чувствувам конкретната опипливост на светот. Дури и ако стихот е изопачен, но точен како математичка формула..

..а останала само една слика
тоа, тоа е премалку.

– Слика, прилика – се насмевна непознатиот.

– И тоа треба да биде доказ за постоење на светот?

– Да, да, – се заинаетив, наивно – дури и таа рима од детските

песнички.

– А, свездите? – изненадено потпраша непознатиот.

Ама мене тоа прашање не ме зачуди. Тоа тлееше во мене.

– Вчера го набљудував небото. Беше темновиолетово и свездите блескаа на него посилно од обично. Изгледа ќе биде под нулата.

– Размислуваш ли понекогаш за свездите?

– Се разбира дека мислам. Само не толку често. Се обидувам да ја избегнувам помислата бидејќи не знам што значат тие. Само кога ги набљудувам свездите, секогаш ми се наметнува прашањето: Какво значење има сето тоа? Сега скоро летав над Италија во зима. Од почетокот се гледаше копното покриено со снег, а небесната купола над него беше сива. Но, кога се сврте авионот спрема портокаловиот блескав свод на залезот – одеднаш, копното поцрне, а над него се издигна сводот, веќе со боја на сафир, изразит сафир и по средината, спроти мојот прозорец стоеше една звезда. Светла и росна. Во целиот универзум бевме само јас и таа, еден спроти друг, во празното небесно пространство. И ништо повеќе, само тоа црно копно под нас. И ѝ реков на свездата: што знаеш за мене? Ништо. Си реков себеси: што знаеш ти за свездата? Ништо. А сепак постоиме во тој непрониклив простор.

Непознатиот се поднамести на столчето и се закашла.

– Не треба да мислиш на просторот. Тоа е шизофрено.

Се насмевнав повторно.

– Тоа се нарекува објаснување на нешто непознато со друго. А што знаеме ние што е тоа шизофренија. Истиот простор без смисла, само во средина, во нашите мисли, во нешто што не можеме да го сфатиме.

– А просторот меѓу твојот авион и онаа звезда можеме да го сфатиме?

– Да, не можеме. Но можеме да му се предадеме. Уште одамна, во Украина, кога со Јаѓа пливавме во барата – ја помниш Јаѓа? – легнував на дното на чамецот и гледав во избраната звезда, па си поврзував во мислите линија од неа до мене и од мене до неа. Тоа беше опивно уживање. Тоа ме вовлекуваше, летав, одев по линијата и таа линија беше таму, постоеше помеѓу моето крвко чамче и свездата. Беше чудесно. Тоа не беше

шизофренија.

– Тогаш си бил уште многу млад.

– Да. Денес сум стар – реков – и токму вчера еден многу сериозен физичар ми објаснуваше што е тоа неутрино честичка. Ништо не разбрав. Само едно – дека кога ќе сакам да повлечам таква линија до центарот на еден од атомите, од кои сум составен, тоа би било исто како со онаа имагинарна линија на чамчето. Нешто, што би ме довело до бесконечност. Нешто, што би ми давало исто такво чувство на егзистенција и коегзистенција како онаа моја контемплација за свездата. Знаеш, во такви моменти целата моја физичка суштина се изопачува како превртена ракавица. Чувствувам стискање, па дури и болка во желудникот.

Мојот соговорник климна со главата. Во тоа имаше неодобрување.

– Ти сè уште си многу млад.

– А ти не си бил млад?

– Сум бил. И мислам дека не е линијата таа што толку опива, ниту онаа, ниту оваа. Можеби е ноќта. Да, ноќта е сигурно. Но ако јас се прашувам, мене самата младост ме носеше по степата. И знаеш ли што е основата на најголемото уживање: јас самиот себеси не си поставував никакви прашања.

– Ама за тоа не си знаел.

Непознатиот тресна со раката по масата. Кучето се разбуди и ја поткрена главата.

– Знаев. Најголемото задоволство во младоста ми беше свесноста дека прашања има! Дека демнат зад завесата, напикани зад вратата – а јас не ги пуштам. Не, драги мои, вела, сега не е време. Јас сега сум тој што нема прашања. Доста веќе!

Кучето се повлече неколку чекори од масата и се намести на земјениот под кај вратата.

– Нема поголемо задоволство, верувајте ми – смирувајќи се и жалејќи за својот занес, рече непознатиот.

– Убавината на младоста, маките на младоста – реков.

– Малку убавина, повеќе маки – истакна мојот соговорник и погледна

во мене повторно.

Малку ме плаши тој немилосрден ладен поглед.

– Не, јас не зборувам за оној – демонстративно се спротивставив – некои работи ја надминуваат човечката имагинација и се трупаат во несфатливи грутки – и така уште остануваат несварени. Доаѓаат по револуциите, кои таквите грутки со чекани ги кршат.

– Или не ги кршат – рече тој.

– Но се работи за тоа што кога ќе се отстрани едно страдање со грижлива и тешка работа, веднаш доаѓа друго, ново. А притоа ми се чини дека сите страдања се поврзани со периодот на младоста. Младите страдаат, а страдањата на младото тело се подлабоки, посуштински, понови бидејќи му се туѓи на младото тело. Староста е помалку чувствителна на страдањата.

– Така само ви се чини, господине – очигледно во одбрана на страдањето на староста рече непознатиот.

– Не. Не ми се чини. Страдањето е нешто неразделно од староста. Но замислете си ја, господине, маката да се мокри во бестежинска состојба. Или замислете си го младиот „истражувач на звукот“ во фирма за снимање. Цел ден седи во соба обложена со плуто од горе до долу и ги слуша звуците пуштени на максимум, посебни звуци, некоординирани, чудовишни. И на тоа се заснова неговата секојдневна работа. А сепак замисли колку радост може да му даде тоа негово тело. Колку милувања, не само сетилни, човечки – туку и милувањата на ветрот, сонцето, воздухот. Милувањето на дождот, водата што паѓа одозгора како женските плетенки...

– Значи, сепак, жени? – ме прекина соговорникот.

– На крајот сè се споредува со тој основен однос, првобитната поделба на светот, која не може да се објасни: мажјак и женка. Небото како моќниот Јупитер и земјата како Геја, па оттогаш сè се дели на две половини, кои тежнеат една кон друга. Без смисла, на слепо... Две тела.

– Две тела?

– Понекогаш едно тело. Моќно, убаво, зрело тело. Потоа напикано во дрвена кутија, каде што гние како непотребен отпадок, како смрдлива играчка, како коска со која потоа кучињата си играат....

На зборот „кучињата“ пудлицата ја крена главата и ги начули ушите. Но потоа веднаш се смири. „Изгледа не ме викаат мене“ – се чинеше дека така си помисли.

– И уште – продолжив – многу такви убави тела се претвораат во азот околу Земјата. Се распаѓаат на елементи и се претвораат во вечно кружење. А домовите, мостовите, машините, стојат и мелат. Човекот, времето, просторот ги претвораат во сипливо, недофатливо брашно. Се вртат тркалата на динамо моторите и водениците, на локомотивите во вечната трка кон никаде. И како да се справиш со тоа? – Кај човекот спрема машините се раѓа не само жал, туку и немир. За мене, сепак, најстрашно е тоа што го доживува човек од човека – рече тој.

– Несомнено. Јас знам. Најлошото беше голиот, гнасен човек, грд и понижен, но оној таму беше грд и понижен и однатре. Викаа од страв еден на друг, танцуваа од болка и едниот и другиот.

– Не се споредува – мрдна со главата.

– Да, но тоа треба некако да се спореде за да се разбере, бидејќи толку долго се таложи, натрупува, тежи. И никој не може да каже: јас не сакам да се сеќавам на тоа, секој се сеќава и секој мора да се сеќава. И таквите купишта коски и пепел нè потиснуваат како цели пирамиди, навистина не можеш да издржиш. Се извикува: луѓе, луѓе. А луѓето убивале, а потоа пијат кафе, а луѓето умираше, па потоа јадат домотна супа. Со тоа човек не може да се справи.

– Не треба да се мисли на тоа – човекот отспротива ја подаде раката кон мене како да сакаше да ми помогне. Но помош не ми требаше.

Во тој момент кучето се премести од вратата под печката, седна на задните нозе и почна страшно да завива.

– Тој Се плаши – рече смирено непознатиот. – Но тоа не е ништо.

Кучето ја стави главата на предните шепи. Но не спиеше. Благо се тресеше.

– Дудек, не плаши се – рече тој – добро е.

А потоа ми се обрати мене.

– Знаете – рече – понекогаш, кога ќе видам некоја добра слика, ми

се чини дека слушам такво завивање. Добрата слика треба да има звук. Без страв нема уметност.

– Чудна теорија – се зачудив.

– Не, не. Не е чудна. Без страв нема уметност. Без страв од животот или страв од смртта. И добрата апстракција е добра само тогаш кога завива. По тоа можеш да ја познаеш.

– Во тој случај секое нешто мора да завива.

– Секое добро нешто.

– Не се согласувам со тоа. Поскоро ќе кажам, не се помирувам со такво нешто. Не сакам да завивам. Тоа е некако нечовечки.

– Не сакаш да завиваш? А си седел ли некогаш пред огледало? Да, на пример, ќе се избричиш и седиш подолго отколку што треба. Седејќи се набљудуваш самиот себеси, ги гледаш очите, усните, носот, ушите. И си мислиш: за неколку години, за неколку месеци, за неколку недели – тоа ќе биде еден грст гнилеж. Така мислиш, нели? И што друго ако не да завиваш? Погледни го кучето, тоа завива.

Ама Дудек не завиваше. Легна во некоја чудна поза, носот го пикна помеѓу предните шепи, задните ги подвитка под себе и сè сето тоа изгледаше како да е задлабочена, така како да се нурнал во некоја кучешка, некучешка мисла.

– Дудек, што ти е? – реков.

– Оставете го на мира, – смирено продолжи мојот соговорник – да не му пречиме. Тој внатрешно се притаил. Тој завива, но навнатре, ние не можеме да го чуеме. Кучињата се слични на луѓето.

– Па, тој ништо не знае за евентуалното уништување на животот на земјата - забележав.

– А ти знаеш нешто за уништувањето на животот? Можеш ли да замислиш дека тоа ќе биде тотална катастрофа? Дека нема да остане некое парченце, некој неутрон. Неутрон на мислата, неутрон на чувството, парче трева, парче риба.

– Нешто што ќе започне толку убаво да функционира, да се издига, да се спојува или да се размножува, од мртвилото да преминува во живот.

Можеш ли да си замислиш нешто поубаво? Повторно црвени зори на новиот живот над мртвата земјина топка. Првата црна вода...

– И духот се движеше над водите.

Во тој момент кучето кое повеќе беше слично на некаква фигура од црна глина, почна малку да го тресе треска – некаква мошне непријатна. Почувствувајќи некој страв.

– Дудек – викнав – што ти е ?

– Ве молам, – повторно рече мојот домаќин – тука ништо не помага. Ги собрав рамената.

– Па не оди тоа така, – реков.

Мојот домаќин се сврте на столчето кон животното, на кое му трепереше целото тело.

– Мирен, – рече благо.

Тогаш кучето ја крена главата. Никогаш во животот не сум видел таков израз кај едно куче. Како да се насмевна благо откривајќи ги задните заби. Во таа насмевка имаше голема разочараност и желба за повторно воспоставување на внатрешниот мир. Како да рече: дајте ми да умрам спокојно, смртта е само моја работа.

И повторно ја потпре главата на предните шепи. Толку многу ја вовлече во ременот, помеѓу плешките, што стана уште помал и понереален.

Непознатиот повторно се сврте кон мене.

– Што е поубаво од триумфите на животот? – праша.

– Има толку многу убави работи – му одговорив.

Го почувствувајќи тоа стегнување во срцето, кое веќе неколку пати ме фати овде. Тоа не беше такво физичко стегнување на ладна рака околу срцето (иако малку потсетуваше на оние канци со кои зграпчувааш кутија цигари „за на журка“ – некаде на Монмартр или на Тиволи, во Копенхаген – оние канци, со кои мојот пријател сигурно, лукаво, претпазливо сакаше да грабне кутија бел „кент“), туку поскоро една длабока разнежност, жал.

– Боже, Ве молам – едноставно само реков – ме обзеде тага.

Непознатиот се насмевна речиси исто како и кучето претходно.

– Каков е тој израз? – праша.

– Тага?

– А како да го наречам тоа? Па, да речеме „преполнетост“. Опфаќа сè што се видело некогаш и се преточува во сеќавања. Сè се гледа одново и истовремено, и не само што се гледа туку и се слуша: песната што ја пееше Јаѓа, се меша во плетенка со сонатата на Алфан, која ја слушнав во Париз, и огромни тапани тропаат, и мали свончиња, свонејќи за време на мисата во селската црква. Евли, дабови и врбје сраснуваат во едно дрво и сè што се љубело се сплотува во една љубовна преградка. Нозе, нозе долги и топли, рамена силни и слаби, и сите цвеќиња, и птиците, сè галопира и граби – а истовремено е сплотено со сè друго и стои неподвижно внатре. Со огромна јачина на сила ме разнесува целиот и наместо да ја почувствувам моќта на моето постоење, одеднаш се сторив глушец. Глушец, глушец, малечок глушец, кој бега од светлината, а светлината го гони како мачор. Светлина која ужаснува, сјаен блесок, ‘пожар, пожар, пожар‘... И страв и ужас. Така што тоа не е тага, немојте да се смеете, господине, туку преполнетост и страв од преполнетост, напред и совршенство на правата линија помеѓу мене и ѕвездата... Не умеам тоа поинаку да го искажам.

– А сакавте да позборувате за љубовта - ме прекина непознатиот.

– За љубов? Ја заборавив љубовта. Што може да се каже за љубовта? Би можел да зборувам до бескрај. Но, сето тоа се сумира во неколку збора, неколку промени на глаголот, љубев, љубам, ќе љубам. И тоа би било сè. И тоа чамче на барата во лето, и парчето од мајчиниот фустан и петлите и кочиите и мирисите и нотите на пијаниното и своното на Парсифал и луѓето, и сите луѓе и само некои луѓе, ах, Вие дури и не знаете, како тоа се збира во моето срце.

– И те боли срцето? – ме запраша непознатиот.

– Не. Ништо не чувствувам. Само дека е преполно, сито и се преполнува со неутроните на љубовта, како меурчињата во шампањ, и наеднаш ја гледам личноста која ми приоѓа и ме зема во преградки.

– Мајката?

– Мајка, немајка – и сака да танцува со мене валцер. Ах, толку е страшно, толку совршено, та се прелева ли се прелева...

Клапнав со лицето на дабовата масата.

Сетив, како ме допре по рамото. Ја кренав главата.

– Гледај – рече.

И ми го покажа кучето. Лежеше на страна, целосно вкочанет и со протегнати, невообичаено долги нозе.

– Секој пат, кога ми носи нов гостин, умира - спокојно рече непознатиот и пак се загледа во мене со светлосините очи.

Тогаш се подадов преку масата и го грабнав човекот за рацете:

– Господине!- викнав – Како е вашето име?

И за момент се фатив дека седам пред мојата кука, на скалите, и покрај тоа што беше изземнувачки ладно. Ми се чинеше дека студената ковчеста рака бавно го попушта моето срце и пак пред себе ги видов дрвата завеани од снегот и чавките и милиот домашен пејзаж.

Медорек дотрча страшно вознемирен. Не можеше да разбере дека сум ја напуштил кука и дека сум требало некаде да одам, ама ете се покажа дека седам на прагот и иако имав таква намера – никаде подалеку не заминав.

Превод од полски:

Марија Шахиновска, Анета Мацовска, Катица Јанкоска, Наташа Сион,
Тања Томовска, Анета Денковска, Радица Бобинска, Милче Христова,
Билјана Пендева, Мирослав Ивановски, Даниела Ѓурова, Соња Крстевска,
Наташа Николовска, Илија Трајковски и Фросина Милковска.

ЈАН БЖЕХВА

Јан Бжехва (1898 – 1966) бил еден од најпознатите полски автори на литература за деца. Бжехва стекнал голема популарност благодарение на неговите хумористични песни и приказни наменети за деца.

Во неговите песни често употребува игра на зборови, духовити описи и разиграни ритми преку кои опишува секојдневни ситуации и фантастични авантури.

Популарноста на Бжехва во Полска е огромна, особено кај децата. Неговите песни се класици на литературата за деца и често се користат за едукативни цели за учење јазик и развој на имагинацијата.

Бумбар

Во Брчево бумбар брмчи в трска
и Брчево со тоа има врска.

„Господине бумбар,“ прашува волот,
„зошто така брмчиш в долот?“

„Како така – зошто? Тоа е работа,
се исплаќа таа секој ден до сабота.“

„А што добиваш за тоа, бумбару ситен?“

„Ама прашање! Шумичките сите,
трска секоја, секогаш, воле,
шума, ливада, па и поле,
и рекичка дури, и извор што пои,
сите се тие единствено мои!“

„Супер!“ на волот му запре здивот.
„Па, ќе си водам и јас таков живот.“
В штала си се врати дома,
забрмчи со весел стомак,
со воловски, длабок глас.
А Митре мина во тој час.

Викна: „Што значи таа бука?
Што безделнички волот тука?“
„Како бе? Денгубам јас, дете?
Па јас тука си брмчам, ете!“

„Ќе ти забрмчам јас тебе, воле,
Ај доста! Да те нема в поле!“

И таква работа му даде тешка,
потта почна волот да го чешка.

По работата ја најде таа бара.
„На бумбарот сега јас ќе му се скарам!“

Ни бумбар ни стршлен в трска сретнал
оти бумбарот во Брњарци си летнал.

Препев од полски: Мартин Блажески

Жаба

Една жаба
Била слаба,
Па на доктор таа пошла
И рекла болест ѿ дошла.

Докторот клал очила,
Оти бил од тие постари,
Па прецизно ја проверил
И докторски се доверил:

Сте се препотиле, госпоѓо драга,
Да избегнувате отсега влага,
Да не се капите толку често
Да не седите на водено место
Да избегнувате дожд пороен
Да не пливате в поток спокоен
Да не сте мокра, вода да не се пие
Да сте настрана од локвите Вие
Да не се миете на сабајле,
госпоѓо, ич да не берете гајле
Да се уха, па и да се дува
Оти мора да бидете сува.

Од доктор жабата се врати.
„Болна сум“, за глава се фати.
„А болната доктор си слуша
Да сум сува – па, ќе се сушам!“

Се лечела жабата, лечела,
Се сушела долго, сушела
Се исушила дури толку,
Останало пепел еве олку.

А докторот си почешал уво
„ќе речат пак сум одговорил суво.“

Препев од полски: Мартин Блажески

ВИСЛАВА ШИМБОРСКА

Вислава Шимборска (1923 – 2012) е полска поетеса, добитничка на Нобеловата награда за литература во 1996 година. Нејзината поезија се издвојува по длабоката интроспекција, хуморот, изненадувачките метафори и едноставноста на изразувањето. Шимборска е позната по својот остар интелект и способност да ги набљудува секојдневните феномени со неочекувани длабочини.

Поезијата на Вислава Шимборска се занимава со егзистенцијални прашања. Таа е единствена меѓу својот вид и не е лесно да се категоризира. Шимборска се труди да ги расветли најдлабоките проблеми на човековото постоење, опкружени со минливоста на сегашниот момент и секојдневието. Во своите стихови таа ги вткајува механизмите на вечноста во минливото искуство на сегашниот момент.

Момент

Шетам низ падината на ридот зелен.
Трева, цвеќиња во тревата,
како на цртеж за деца.
Замагленото небо веќе се разведрува
Глетката на соседните ридови се шири во тишината.

Како тука да немало Камбриуми, Силури,
Карпи кои меѓусебно си 'ржат,
Поткренати бездни,
И никакви ноќи во пламен
И денови во виори на темнината.

Како низините да не се движеле вака
Во грозничаво бунило,
Во морници ледени.

Како морињата на друго место да се брануваат
И бреговите на хоризонтите да ги ронат.

Девет и триесет по локално време.
Сè си е во хармонија и на свое место.
Во долинчето, поточе како поточе.
Патека како патека, отсекогаш и засекогаш.
Шума под маската на шума за веки веков, Амин,
И на небото птици в лет во улога на птици во лет

До каде што погледот стига, царува моментот.
Еден од оние моменти земни
замолени да потраат.

Препев од полски: Калина Георгиева

АДАМ ЗАГАЈЕВСКИ

Адам Загајевски (1945 – 2021) е еден од најистакнатите современи полски поети и есеисти. Во 2018 година бил добитник на наградата Златен венец на Струшките вечери на поезијата.

Загајевски израснал за време на комунистичкиот режим, што ја обликувало неговата поетика. Бил дел од книжевното движење Нов бран (Nowa fala), познато и како Генерација 68. Неговите песни се рефлексивни и често обработуваат теми како што се минливоста, убавината, историјата и идентитетот. Загајевски е познат по неговата способност да ја изрази сложеноста на човечките чувства и мисли преку едноставен, но емотивно моќен јазик.

Кинеска песна

Читав една кинеска песна
напишана пред илјада години.
Авторот раскажува за дождот
кој врнеше цела ноќ
на бамбусовата стреа од чамчето
и за мирот, кој најпосле
се вгнездил во неговото срце.
Дали е тоа сплет на околности,
и повторно е магливиот ноември
и оловниот самрак?
Дали е случајност,
што повторно е некој жив?
Поетите им придаваат големо значење
на успехите и наградите,
но секоја следна есен
ги соголува гордите дрвја
и ако нешто остане,
тоа е нежниот шум на дождот
во песните кои не се
ни радосни ни тажни.
Само чистотата е невидлива
и ноќта, кога сенката и светлината
не забораваат за миг,
зафатени со мешање на шпилот тајни.

Препев од полски: Никола Коцев и Томи Карик

РАФАЛ ВОЈАЧЕК

Рафал Војачек (1945 – 1971) е еден од проколнатите полски поети. Главните теми на неговата поезија се главно смртта и љубовта – вклучително и нејзината физичка димензија, која ги поврзува елементите на физичкото категоријата минливост. Несомнено, темите што се провлекуваат низ делата на Војачек се чувствата на осаменост, егзистенцијална болка и бунт против општествените норми.

Јазикот на поезијата на Војачек е природен, но брутален и вулгарен. И покрај својата грубост, Војачек успеал да внесе длабока лиричност и копнеж за нежност во своите песни.

Знаеш има мала радост

Знаеш има мала радост
таа радост
би сакал
да си расте,
таа радост е голема,
умреа браќата мои лоши,
а можеби и живи се, не помнам,
па штом по улицата
одам,
свртувам и кинам цветче
маргаритка.

Маргаритката ти ја приближувам до лице
и се смеам гласно
кога ќе најдам некоја сличност,
а смевот е и посилен
штом ќе видам
разлика
ти знаеш
она што те разликува
е љубовта наша
заемна.

Препев од полски: Фросина Милковска

Знам да бидам тишина

Завршувам во твоите очи
знам да бидам тишина
Завршувам во твојот сон

Последно ехо е тишината
место
каде завршува твојот поглед

Сонот ме ослепува, блескава
искра на срцето
Завршувам во твоето срце

Низ сон, низ тебе
јас се доведувам
до твојата смрт.

Препев од полски: Фросина Милковска

Мртов јазик

Со прсти ги следам
цртите на моето лице.

Со два прста в уста
на лицето му давам насмевка.

Тоа е насмевка што ја кине
мрсната и бледа кожа.

Тоа е насмевка од уво до уво
полна со свиоци на јазикот.

Тоа е мртов јазик.

Препев од полски: Фросина Милковска

Сезона

Има кат,
но нема скали
Има јас,
но ме нема
Има студ,
но нема крзна дебели
мечкини или лисичји.

Откога е тука мокро
многу е мокро
ја сака мокро
на плоштад, без чадор.

Има мрак,
има црна темница
ме нема.

Нема сон
ни оддив нема
ни живот.

Само дрвјата мрдаат
со необичното мрдање нивно,
ќе родат црна мачка
да ги премине сите патишта.

Препев од полски: Фросина Милковска

Улица

Иако не е обележано никаде
Ноќе моето тело е главна улица.

Иако ни полицаец ни будни баби
не те насочуваат, секогаш погаѓаш.

Иако уште ме чуди како секогаш
препознаваш која е вистинската

Иако ноќе моето тело како
сите улици завршува со месечина.

Препев од полски: Фросина Милковска

МАРЌИН ШВЈЕТЛИЦКИ

Марќин Швјетлицки (роден 1961 година) е полски поет и поет, текстописец, вокал на бендот *Świetliki*. Тој е познат по својот карактеристичен стил, кој често комбинира елементи на иронија, духовитост и социјална критика.

Пишува за современи теми и предизвици на општествените норми комбинирајќи го хуморот со остра критика. Покрај литературната дејност, Швјетлицки се занимава и со музика, а неговите текстови се издвојуваат по поетскиот квалитет и длабочината на темите.

Штурци

Реков: знам едно место,
Каде што мачките одат да умрат.
Запрашав: сакаш ли да го видиш?
Рече: Нејќам.

Реков: чисто е и важно.
Реков: бистро е и прво.
Запрашав: сакаш ли да го видиш?
Рече: Нејќам.

Одговори на таков начин,
Што морав да заминам од неа.
Оттогаш
Полека
Сè поблиску сум
До излезот.

Препев од полски: Никола Коцев и Томи Кариќ

Слонидарност

Виделе бремена жена во градот.
Бебе си се превртува во сон.
Денес денот креативен е многу,
Слонот во циркузот направил лом.

Виделе бремена жена во градот.
Бебе си се превртува во сон.
Сите вината ја бараат во СОЛИДАРНОСТ,
Слонот во циркузот направил лом.

Препев од полски: Никола Коцев

ОЛГА ТОКАРЧУК

Олга Токарчук (родена во 1962 година) е полска писателка, есеистка и авторка на сценарија, двократен лауреат на литературната награда „Нике“ за романите „Талкачи“ (2008) и „Јакубови книги“ (2015), како и добитничка на Нобеловата награда за 2018 година.

Токарчук е едно од најважните имиња во современата полска литература, позната по нејзините романи, приказни и есеи кои често ги истражуваат сложените теми на идентитетот, миграцијата и човечката психа. Нејзината проза е позната по својот богат наративен, филозофски и психолошки увид и способноста да ги комбинира фикцијата и реалноста. Нејзините дела се преведени на многу јазици, а таа самата е активна во општествени и политички прашања застапувајќи ги човековите права и екологијата.

Наслов на оригиналот: *Olga Tokarczuk: Przetwory z tomu Opowiadania*
bizarne, Wydawnictwo Literackie, 2018

Зимници

Кога умре, ѿ приреди пристоеен погреб. Дојдоа сите нејзини пријателки, чудни постари дами со беретки, во капути со нутрии на вратот кои мирисаат на нафталин, низ кои стрчеа нивните глави како бледи тумори. Почнаа тактично да липаат кога ковчетот се спушти надолу по јажињата мокри од дожд, а потоа збиени во групи под отворените чадори со најневеројатни шари побрзаа во правец на автобуските постојки.

Уште истата вечер го отвори бифето, каде што таа ги чуваше своите документи и бараше... и сам не знаеше што. Пари. Акции. Полномошно. Една од оние полиси за мирна старост, која секогаш се рекламира на телевизија со есенски сцени полни со лисја кои паѓаат.

Најде само стари штедни книшки од шеесеттите и седумдесеттите години, како и партиската книшка на татко ѿ, кој умре среќно во осумдесет и првата година – потполно убеден дека комунизмот е метафизички вечен поредок. Стоеја таму и неговите цртежи од градинка, грижливо подредени во картонска папка со ластик. Тоа го трогна. Никогаш не би помислил дека ги собирала неговите цртежи. Таму беа и нејзините тетратки исполнети со рецепти за кисели краставички, маринади и слатка. Секој почнуваше на посебна страна, а насловите беа закитени со украсни иницијали напишани со несигурна рака – кулинарски израз на потреба за убавина. „Краставички со сенф“. „Тиква марилирана а ла Дијана“. „Авињонска салата“. „Вргањ на креолски начин“. Понекогаш се појавуваа ситни екстравагации, како на пример „Желе од јаболкови лушпи“ или „Зашеќерен игир“.

Му дојде идеја да се симне во визбата. Немаше отидено таму со години. Но таа, неговата мајка, со задоволство го поминуваше времето

таму, а нему никогаш не му падна чудно. Кога таа сметаше дека прегласно го гледа натпреварот, кога нејзините сè потивки негодувања наидуваа на глуви уши, ќе се слушнеше свекотот на клучот, а потоа и тресокот на вратата и ќе ја снемаше на подолго, благословено време. Тогаш тој без никакви пречки можеше да се предаде на својата омилена заимација: на испразнување на останатите лименки пиво и на набљудување на две групи мажи облечени во шарени дресови во бркотницата по топката од едната на другата половина на теренот.

Визбата изгледаше необично средено. Имаше мал излитен тепих – ах, го паметеше уште од детството – имаше и плишана фотелја; на неа виде уредно здиплено плетено ќебе. Имаше и столна ламба и неколку, распарталавени од читање, книги. Меѓутоа, тоа што оставаше страшен впечаток беа блескавите тегли со зимница на полиците. На сите имаше самолепливи етикети, на кои, како што забележа, се повторуваа називите од тетратката со рецепти: „Корнишони во расолот на госпоѓа Сташа, 1999“, „Пиперка за мезе, 2003“, „Свинска маст на госпоѓа Зоша“. Некои од називите звучеа загадочно, на пример „Апертизиран аспарагус“ – никако не можеше да му текне што значи „апертизира“. Глетката на бледите печурки, шарените зеленчуци или крвавите пиперчиња стиснати во тегла будеше во него желба за живот. Површно ја пребара полицата, но не најде хартии од вредност или пари скриени зад теглите. Изгледаше како ништо да не му оставила.

Си го прошири својот простор за живеење во нејзината соба – сега таму фрлаше нечисти партали и натрупуваше гајби со пиво. Одвреме-навреме си земаше оддолу пакет со зимници, со еден потег ги отвораше теглите една по една и со виљушка копаше внатре и вадеше што и да имаше таму. Пиво со кикирики или соленки во комбинација со маринирана пиперка или малечки и деликатни како новороденче корнишони, одеа одлично. Седеше пред телевизорот, размислувајќи за својата нова животна ситуација, за свежо стекнатата слобода. Му се чинеше како штотуку да положил матура и дека светот му е на дланка; како да започнуваше нов, подобар живот. А си ги имаше веќе годините, минатата година ја пречекори

педесетката, но сепак се чувствуваше младо, токму како матурант.

Иако парите од последната пензија на покојната мајка полака исчезнуваа, тој одлучи дека има уште време за да донесе правилни одлуки. Полека ќе јаде тоа што таа му го оставила во наследство. Ќе купува само леб и путер. И, секако, пиво. Тогаш можеби ќе бара работа, нешто што конечно ќе ја пополни таа празнина во стомакот што ја чувствува во последните дваесет години. Можеби ќе оди во Агенција за вработување, сигурно ќе има нешто за педесетгодишен матурант како него. Можеби ќе облече светол костум, што мајка му го испеглала и закачила во плакарот заедно во комплет со сината кошула и ќе појде во градот. Само ако нема натпревар на телевизија.

Беше слободен. Но, малку му недостигаше шушкањето на влечките на мајка му, се навикна на тој монотон звук, на кој обично му се придружуваше нејзиниот тивок глас: „Ќе престанеш ли да гледаш телевизија, да отидеш некаде меѓу луѓето, да запознаеш некоја девојка. Вака ли ќе го поминеш остатокот од животот?“ „Треба да си најдеш стан, тука е претесно за двајцата. Луѓе се женат, имаат деца, одат на одмор, на кампување, прават скара. А ти што? Не ти е срам што те издржува стара, болна жена?“ Прво на татко ти, а сега и на тебе, сè треба да ви се испере, испегла, да ви се купи за дома. Ми пречи тој телевизор, не можам да спијам, а ти седиш пред него до сабајле. Што гледаш цела ноќ, зарем не ти е досадно?“ Се туфкаше цело време, па тој си купи слушалки. Изнајдоа некакво решение, таа не го слушаше телевизорот, а тој неа.

Сега беше некако премногу тивко. Нејзината некогаш уредна соба полна со милјенциња и витрини почна да се полни со купишта празни опаковки, тегли, валкани алишта, а потоа и со чудниот мирис на устоени чаршафи, мувлосан малтер, на затворен простор кој без вентилација почнува да ферментира и да се расипува. Еднаш, кога бараше чисти крпи, на дното на плакарот најде уште една залиха зимници. Стоеја скриени, под купишта постелнина, прилепени за клопче волна како партизани – петтотегленаши.

Внимателно ги разгледуваше, по старост се разликуваа од подрумските. Натписите на етикетите беа малку избледени, годините 1991

и 1992 се повторуваа, но имаше и уште постари примероци, на пример од 1983 и еден од 1978. Тој беше главната причина за непријатниот мирис. Металниот капак за'рѓал и пуштил воздух, ширејќи реа на скапано во просторијата. Што и да било некогаш во теглата, сега се беше претворило во кафеав чвор. Ја фрли целата тегла со гадење. На етикетите се повторуваа слични натписи, на пример „Тиква во пире од рибизла“ или „Рибизли во пире од тиква“. Имаше и целосно посивени кисели краставички. Содржината на многу други тегли сега би била непрепознатлива ако не беа љубезните и корисни етикети. Маринираните печурки се претвориле во непробојно темно желе, џемовите во црна засирена крв, а паштетите во мала засушена тупаница. Следните тегли ги најде во орманот за чевли и во фиоката под кадата. Се криеја и во ноќното ормарче до нејзиниот кревет. Се зачуди од оваа колекција. Дали ги криеше од него или си ги трупаше за себе, очекувајќи дека еден ден нејзиниот син ќе се исели? Или можеби ги оставила за него, претпоставувајќи дека прва ќе си замине бидејќи, како што велат, мајките обично живеат пократко од синовите... Можеби со овие тегли сакала да му ја обезбеди иднината? Следните тегли ги гледаше со мешавина од возбуда и гадење. И тогаш наиде на една (во кујната под мијалникот) со натпис „Врвци за чевли во оцет, 2004“, што требаше да го загрижи. Го погледна купчето кафеави врвци што пливаа во маринадата и црните топчиња најгвирц меѓу нив. Се чувствуваше непријатно, и толку. Се сети како го демнеше додека си ги вадеше слушалките и одеше кон бањата. Тогаш таа брзо ќе скокнеше од кујната и ќе му застанеше на пат. Сите птици ги напуштаат гнездата, таков си е редот, родителите заслужуваат одмор. Тоа е закон на природата. „Па зошто ме измачуваш, одамна требаше да се иселиш и да си го средиш животот“, офкаше таа. Потоа, кога ќе се обидеше нежно да ја заобиколи, таа го фаќаше за ракавот, нејзиниот глас стануваше повисок и пописклив: „Заслужувам мирна старост. Остави ме конечно на мира, сакам да се одморам.“ Но, тој веќе беше во бањата, заклучуваше и се им се предаваше на мислите. Таа се обидувахе да го пресретне додека се враќаше, но веќе не беше толку лута. Потоа незабележливо исчезнуваше во својата соба и таму ѝ се губеше секаква трага до следното утро, кога

намерно ќе почнеш да лупа со тенџерињата за тој да не може да спие.

Но, се разбира, познато е дека мајките ги сакаат своите деца; за тоа се мајките – да сакаат и да простуваат. Така, тој навистина не се загрижеше за врвците, а потоа и за сунѓерот во сос од домати, кој го најде во подрумот... Дури беше лојално означен како „Сунѓер во сос од домати, 2001 год.“. Ја отвори теглата за да провери дали етикетата одговара на содржината и ја фрли целата во ѓубре. Тој не ги сметаше овие необичности за испланирана пакост насочена кон него. На крајот на краиштата, тој најде и вистински деликатеси. Во една од последните тегли на горната полица во подрумот имаше вкусна свинска коленица. Лиги му течеа од помислата на зачинетото цвекло што го најде зад завесата во собата. За два дена смачка неколку тегли. А за десерт го јадеше џемот од дуња со прсти, директно од теглата.

За натпреварот Полска – Англија извади цел пакет зимница. Ја опколи со една бригада пиво. Посегнуваше во кутијата и кркаше работи по случаен избор, не внимавајќи на тоа што јаде. Една тегла му го привлече вниманието затоа што мајка му направила смешна грешка на етикетата: „Маринирани пачурки, 2005“. Со виљушка ги вадеше белите, нежни капи, ги ставаше во уста и му се лизгаа по грлото до стомакот како да се живи. Падна гол, па уште еден, а тој не ги забележа кога ги изеде сите.

Ноќе мораше да оди во тоалет, каде што се наведна над школката, растресен од нагонот за повраќање. Му се чинеше дека таа стои таму и офка со нејзиниот неподнослив пискав глас, но се сети дека е мртва. Повраќаше до утрото, но тоа не помогна многу. Со последни сили да повика итна помош. Во болница сакаа да му направат трансплантација на црн дроб, но не можеа да најдат донор, па почина по неколку дена без да се освести.

Се појави проблем бидејќи немаше кој да го собере телото од мртвечницата и да го организира погребот. На крај, на апел на полицијата, дојдоа пријателките на мајка му – чудните постари дами со бајковидни беретки. Отворајќи ги над гробот чадорите со најневеројатни шари, ги завршија своите тажачки погребни ритуали.

Превод од полски: Томи Кариќ и Фросина Милковска

ВОЈЌЕХ КУЧОК

Војќех Кучок (1972) е полски писател, поет, сценарист и филмски критичар, лауреат на литературната награда „Нике“ за романот „Ѓубре“ во 2004 година.

Неговите дела често го комбинираат реализмот со длабоката емоционална интроспекција обработувајќи теми како што се семејното насилство, идентитетот и социјалната маргинализација. Покрај проза, Кучок пишува и есеи и е активен филмски критичар. Неговата способност да изрази сложени емоции и општествени проблеми преку неговото пишување го прави еден од најважните гласови во современата полска литература.

Наслов на оригиналот: **Kuczok Wojciech, Gnój, Wydawnictwo W.A.B. 2003**

Ѓубре -фрагменти-

Куќата беше на два ката. Таткото на стариот К. ја изгради за своето семејство. Се надеваше дека семејството ќе почне да се проширува. Синовите ќе пораснат, ќерката ќе ја дадат, мора на сите да им обезбеди дом. Приземјето може да биде за послугата (послуга „ептен ептен“ сакаше да има мајката на стариот К.). Но не го предвидоа доаѓањето на војната. Знаеја, навистина, како и сите, дека секогаш има војна таму некаде, но се надеваа, како и сите, дека до нив нема да стигне толку бргу! Сепак, таа се одлучи да пристигне токму тогаш кога животот им се среди, како да си прилегнале да спијат. Пристигна војната и ја истутка, ја истргна постелата. Требаше одново да се постила. По војната веќе не можеа да си дозволат послуга, а уште полошо, не можеа да си дозволат ни дом со дотогашната големина, па го продадоа приземјето.

– Ах, тоа е само приземје, еден ден ќе си го откупиме – велеа.

– На крајот на краиштата, ќе ја дадеме ќерката, ќе се омажи – велеа, но набрзо видеа дека нема да ја дадат така лесно, дека уште малку ќе треба да ја издржуваат бидејќи повеќе на мртво плаче отколку што на живо се радува. А и синовите не брзаа за женидба, всушност, за ништо не брзаа, беа изгубени, бавно созреваа, како што се вели.

И така некако на приземјето им се доселија соседи, не баш некои соседи, не беа особено недружелубиви, што ѝ ја олесни работата на мајката на стариот К. бидејќи кога го продаваше приземјето, таа одлучи:

– Нема да зборувам со овие луѓе, кои сака нека се.

Затоа што мораше да ја продаде куќата, за тоа што нејзинината сопствена, семејна куќа наеднаш напукна, се расцепи. И така со години се преправаше дека ништо не се сменило, дека приземјето само привремено не го користат. Така со текот на годините сите К. научија да ги избегнуваат, да ги игнорираат „оние одоздола“. Таткото на стариот К. постојано повторуваше:

– Добро е што се некои пристојни луѓе, можеше и полошо, барем не прават ѓурултии.

Па, кога „оние одоздола“ по неколку години се иселија, го продадоа приземјето („како смеат така, без наше знаење, без да се консултираат!“ се налути мајката на стариот К.), се појавија нови „оние одоздола“, и не беа баш домаќини. Дури можеше да се каже (ако можеше, а не можеше), дека „оние новите одоздола“ беа незнајници, прости, поточно кажано (иако не можеше да се изусти на глас бидејќи подлежеше на завет на молк и кобна осуда), „оние новите одоздола“ се преселија во оваа куќа директно од улицата Гробарска. Гробарска за време на окупацијата се викаше Камена улица, Штајнштрасе, и оттогаш и остана тој одбивен назив „Штајнка“. Одбивноста на називот само нагласуваше колку беа одбивни нејзините жители. На Гробарската живееја само минати, сегашни и идни гробари со нивните семејства, според родителите на стариот К. Штајнка беше улица на алкохоличари, сиромашни и престапници кои сè повеќе се котеа, сè почесто се размножуваа и трпеа сè поголема беда, станувајќи сè побезнадежни. Мајката на стариот К. не ни погледнуваше кон вратата на „оние одоздола“, а и на децата им забрануваше, но беше тешко да не се здогледа новата табличка и да не се забележи дека „оние одоздола“ имаа толку смешно презиме, Палталоновски, хе хе, палталони како што велат некои. Таткото на стариот К. со чудење забележа дека во презимето на соседите го нема н-то, што покажува дека тоа **н** се искривува кај луѓето кои се преселиле од вечната Шлезиска пролетеријатска област, па дури и самото **н** бараше да се пролетаризира.

Палталоновски не можеа долго да опстанат во гробарската средина. Г. Палталоновски како дел од напливот иселеници не можеше да ги поднесе сите непријатности од староседелците на некогашната Штајнштресе. Како дојденец со перспектива, тој беше страшно омразен од сите соседи. Неговата перспектива се должеше на вработувањето во рудникот, што и самиот го облагословуваше и му остануваше верен секоја ноќ бидејќи дневни смени и не му се нудеа. Затоа како дојденец мораше да се задоволи со добро платени ноќни смени, што им отежна на жителите на Гробарска активно да го мразат, речиси ги преспиваше деновите не излегуваше на улица во нормално време. Затоа г-ѓа Палталоновска заслужуваше двојна осуда: прво затоа што ја сочувала својата девственост за дојденец иако со години ѝ беше барана со гробарски шарм, па се враќаше дома и натепана и со искинат фустан. Таа гребеше, кубеше, им ја плукаше таа девственост в лице, фустанот мајка ѝ го соши, а модринките претставуваат неколкудневна заштитна бариера бидејќи дури и старешините на гробарските семејства се вознемируваа.

Сепак, на крајот, мангупите од Штјанка ја мразеа г-ѓа Палталоновска затоа што се осмели да се омажи за дојденец, а згора на тоа, за рудар кого го бранеше како девственоста во моминството, кого денски никој не го гледаше, кого човек дури не можеше ни да го натепе од што беше уморен по работа, кому човек дури не можеше ни забите да му ги скрши бидејќи никому не му се стануваше в зора. На г. Палталоновски, кога свикна на рудникот, кога се навикна бидејќи немаше горчина во душата, дури и му понудија дневни смени половина месец, тој по своја волја ја избра ноќната, за да заработи побрзо, побрзо да заштеди и побрзо да се исели од Гробарската. Барем досега, г. Палталоновски се враќаше дома в зори, без да ја разбуди сопругата одеше во тоалет, се соблекуваше, пушташе топла вода и чекајќи ја кадата да се наполни, назираше во кујната, каде што на масата имаше лист со дневни трошоци напишан од г-ѓа Панталоновска: „фрлија камен, паднаја цвеќињата, џамојте и саксијте преброј ги“, или тоа дека вратата треба да се пребои, оти „ја изгребаја џаолите, со ножој или нешто друго“, по таа пресметка, г-ѓа Панталоновска потпрашуваше:

„Земи таму добро изброј, колку ни фали да се иселиме, оти јас ова долго не ќе го издржам,“ го зеде листот со себе до купатилото, дури и во кадата читаше, броеше, пресметуваше, заспиваше. Па така, г-ѓа Палталоновска секојдневно си го будеше мажот, испуштајќи му ја водата од кадата, му помагаше да се префрли во постелата, уште топла од неа, ги повлекуваше завесите и излегуваше од собата.

На крајот г. Палталоновски собра доволно за да може да го продаде станот на Гробарска и по поволна цена да купи нов, на приземјето на таа куќа, како за среќа... А кога тоа веќе се стори, кога г. Палталоновски си ја исполни животната цел, обезбедувајќи си себеси и на сопругата постоење ослободено од кошмарот на тамошните од Штајнка, со радост ја оплоди г-ѓата Палталоновска, по кое спокојно си ја предаде душата на алкохолизмот.

Не се зборувааше за жителите на таа куќа, сите К. живееја непроменливо убедени дека се газди на целата куќа, станот долу го третираа како напуштен, соседите минуваа, не задржувајќи го погледот на нив дури ни за миг. Мајката на стариот К. им наметнуваше на своите деца дека:

– Такви времињата, кога аристократијата мора врата до врата да се стиска со толпата, ама тоа сето ќе се смени.

– Бог знае кога – дофрли инаетчиски таткото на стариот К.

– О, да, Бог знае, кои сме ние, Тој нам за сè ќе нè награди – доврши мајката на стариот К.

Ги гледаа Панталоновци како воздух, признавајќи го редоследот на катовите како јасна метафора за општествена хиерархија.

– Со долу да не се дружите, само преку мојот труп – повторуваше мајката на стариот К.

Во меѓувреме, г. Палталоновски го мачеше несоница, па се реши да се врати во ноќна смена. Со исклучок на празниците, си тераше кеф дома во неколку од попладневните часови, седејќи си од ручек до вечера во своето коше во кујната и молчејќи размислуваше за напредокот на својот син при стекнувањето двоножност; си седеше со шишенце вотка, без која веќе не

можеше да му се восхитува на светот, без која не можеше да ја разбере таа извитоперена судбина, молитви за помалку иритирачки соседи, оти веќе си ја исплатил таа казна. Семејството К. не се разбираше дури ни од среќа, што сепак и доликуваше, бидејќи г. Палталоновски поради својот безгрижен карактер беше таканаречен внатренасочен алкохоличар. Иако доследно пиеше пола литар водка на ден, го правеше тоа во самотија, во приватноста на домашното огниште, не кревајќи го гласот кон жена си, оти и не му даваше причина за тоа, знаеше дека нема да престане да пие порано од тоа што си одредил (не сакаше да знае дека си одредил дека нема да престане). Секоја година гласот му беше сè послаб, очите сè поококорени, сè помалку разбираа, но непромелниво лишени од агресија, полни со прифаќање на светот што му дал комфорт во сопственото место, можеби непознат за минатите поколенија на Панталоновци, место во кујната, покрај шишето, местото од каде можеше да се види секојдневното врткање на жената и играњето на синот. Кога, пак, синот ја надрасна кујната, а г. Палталоновски не можеше повеќе да оди во рудникот, оти си ја искористи предвремената пензија, си го премести столот накај прозорецот, си ја зголеми дневната доза на половина шише и го гледаше дрвото. Оти баш на тој прозорец погледот кон светот го затскриваше крупниот даб, посаден од таткото на стариот К. додека ја градеше таа куќа (таткото на стариот К. тврдеше дека „покрај секоја куќа треба истовремено да расте и дрво, за да се памети дека куќата старее“). Па, г. Палталоновски секој ден го гледаше дабот од своето коше, набљудувајќи ги вознемирениите врапчиња на гранките, поспаните гулаби, гледаше, слушаше. На г. Панталовонски му изгледаше дека на ова место дури и гулабите навиваат за неговиот омилен тим, кога си ја зголеми дневната доза алкохол за едно пиво, оти жената по години продолжено мајчинство се врати зад касата в продавница („Тргни ја веќе, мажу, таа пијачката, ќе ти донесам пиво“). Па, кога ја зголеми дозата, јасно слушна дека гулабите скандираат „си-ни, си-ни“, но тоа не беше во стилот на бесрамен гавран, доминираа, ги истеруваа гулабите, врапците, дури и сениците, на г. Палталоновски посебно му беше жал за сениците назима, кога изгледаа така беспомошно. Назима г. Палталоновски се реши да си

ја зголеми дневната доза до пола литар вотка и литар пиво, а кога го стори тоа, еден ден одлучи дека време е да се излезе и да се истераат од градот сите гаврани, нека се вратат од каде што долетаа; тој ден г. Палталоновски се почувствува крајно одомаќен, заборави дека некогаш бил дошлак, отиде да ги истера гавраните и не се врати за ноќта. Г-ѓа Палталоновска, и покрај крцкавиот мраз, истрча до рудникот за да види да не му се згрешило нешто или да не му недостигала работата; г-ѓа Палталоновска се распрашуваше, бараше, се држеше за глава, „тој пошол без капа во таков студ“, синот на Палталоновци исто така учествуваше во потрагата, сензационалното исчезнување на неговиот татко му ги разбуди другарите од дворот, иако снежните бури си се забавуваа, трчаа по снежните насипи и викаа, и ништо, и ништо. Утрото г-ѓа Палталоновска, враќајќи се од потрагата, наиде на мажот во паркот, сеници му јадеа сланина од неговата вкочанета рака.

Г-ѓа Палталоновска мораше да го оплакува мажот гласно и долго, мајката на стариот К. прв и последен пат во животот се реши тогаш да ја скрши бариерата на соседското молчење, слезе по скалите и, удирајќи со бастунот на врата, извика:

– Тивко да ми биде!

Сè додека не се стиши.

Превод од полски:

Фросина Милковска и Мартин Блажески

ВОЈЌЕХ ШМЈЕЈА

Војќех Шмјеја (1977) е полски книжевен критичар, есеист и поет. Неговата академска и литературна работа се фокусира на современата полска литература, културни студии и општествени прашања со посебен акцент на прашањата за родот, сексуалноста и идентитетот.

Шмјеја е автор на бројни критички текстови, есеи и збирки поезија. Неговата анализа и критика ги рефлектираат и обликуваат општествените норми и вредности. Познат е по неговата способност да отвори дијалог за важни општествени прашања преку неговото пишување обезбедувајќи подлабоко разбирање на литературните и културните феномени.

Наслов на оригиналот: *Wojciech Śmieja, Gorsze światy. Migawki z Europy Środkowo-Wschodniej*, Dom Wydawniczy PWN, 2017

Полоши светови. Патеписи од Централноисточна Европа -фрагменти-

Тања Лепческа има 17 години и живее и во големото Скопје и во малиот Галичник. Тања учи во една од најдобрите скопски гимназии и нема комплекси. Одлично зборува англиски и кон својата земја има многу практичен став, кој може да се сведе на едно прашање: дали овде за неколку години ќе може да се живее од професорска плата? Мечтае, целосно приземно и различно од другите, дека во иднина ќе стане наставничка во некое провинциско училиште бидејќи сака деца. Но Тања е реалистка и исто така се прашува, дали нејзиното учење има каква било смисла, бидејќи во светот се важни само парите, пред сè парите? Парите можат да се заработат: а) со тешко 'рмбање во Италија или б) со правење далавери дома. Меѓутоа, вистински голема пара може да се заработи со в) правење далавери во Италија. Повеќето од нејзините врсници веќе така и живеат, се приспособуваат. Нешто матат или 'рмбаат, а учат само будалите. Пропусницата на Тања кон светот на парајлиите е несекојдневната убавина: крупни сини очи, овде речиси егзотични, типично македонска темнокостенлива непослушна коса, несомнено античко долгнавесто лице и правилни црти.

Тања знае да влезе во улогите што ѝ ги наложува животот: бунтовна тинејџерка, послушна ќерка, скромна девојка од село и сексипилна шмизла од скопските улици. Изгледа повозрасно отколку што е. Кога дознава

дека сум од Полска, со голема гордост раскажува дека била на школска екскурзија во моите краишта: ја посетила Чешка, Словачка и Украина со нејзината убава престолнина Будимпешта.

Бабата на Тања има кука во Галичник, која понекогаш ја издава во летниот период, а за тоа време живее веднаш до неа, кај синот. Штотуку на неколку дена дојде една група копиљаци од Скопје: три девојки и три момчиња, врсници на Тања. Но таа гледа на нив малку потолерантно. Дошле во село на планина, од каде сè е далеку и каде што луѓето постојано се грижат да се придржуваат на едноставните и непогрешливи правила, кои Тања донекаде ги усвоила. Како се однесуваат мрсулковците? Локаат шугаво Скопско во пластични шишиња, цел ден ги мерат креветите, пушат цигари, слушаат примитивна музика и дрдорат глупости од кои боли глава. Треба ли да се каже, религиозен занес се облекуваат според најновата мода. Подобро да се мавнат од Галичник, смета Тања, бидејќи тоа не е место за нив. Не го чувствуваат.

Галичник општо земено е нешто посебно. Православен остров на муслимански океан. На Тања повеќе ѝ значи од Скопје. Селото се наоѓа на стрмните падини на планината Бистра. Најблизок град би бил Дебар, на некои триесетина километри, но нема асфалтиран пат, значи треба да се оди одоколу и да се помине двапати подолг пат. До следниот град отспротива, Гостивар, кој и како целата околина главно е муслимански и албански, треба да се поминат четириесет и пет километри.

Последните осумнаесет километри од Гостивар до Галичник се преку тесен и вртоглав пат во планините. Тој се искачува на речиси две илјади метри, за момент е прав како стрела и води низ една висорамнина сред планините, за потоа да почне да се спушта надолу кон селото. Во лето преку прозорецот од автомобилот се гледаат пејсажи како од вестерн филмови, а во зима доаѓањето е невозможно поради неколкуметарските снежни наноси. Горштаците од Галичник, заедно со Тања се исклучителни луѓе, уверува вујкото на девојката, крупниот Бранко. Тие се потомци на Мијациите.

Историската Мијачија ја опфаќа Западна Македонија, Галичник,

Лазарополе, исто така и напуштените села како Селце, Росок, Сушица, Гари, Осој, кои ја исцртуваат линијата на населувањето на Мијаците. Кои се или кои биле (во овие случаи тешко е да се заземе став за граматичкото време) Мијаците – тешко е да се каже. Некои во нив гледаат македонски субетнос, а други пак сугерираат на влашки корени на таа етничка група. Самиот јазик ја потврдува првата можност, а традиционалните занимања (сточарството) и градењето населби високо во планините сугерираат на втората.

Историјата, па и најновата, не ги поштедила. Мијаците биле принудени да се иселат, заминале за Скопје, Тетово, дури и за Швајцарија и Америка, но Галичник се разликува од другите мијачки села по тоа што повеќето од неговите жители се враќаат тука на пролет и во лето. Тешко е да се замисли шетајќи по главната и во принцип единстена улица, минувајќи покрај дуќанот на жената на Бранко, меаната и фурната, дека во зима ништо не работи, луѓето ги затвораат кепенците, ги стегнуваат вентилите за вода, ги замандалуваат вратите, се пакуваат и заминуваат. Сепак не се летувалци: жената на Бранко го отвара дуќанот и во него седи до вечерта, Бранко работи како електричар, старите ја оживуваат фурната, црнооката жена, на времето сигурно многу убава, со двете ќерки ја држи меаната, истакнатиот музејски работник управува со регионалниот музеј опремен со финансиска помош од Амбасадата на Кралството Холандија. Дејноста ја обновува дури и локалната власт, истакнувајќи ги на цамот од меаната најновите закони. Но по заминувањето на сите нив, Галичник запаѓа во летаргија, станува место на духови. Сивиот камен на куќите го губи остатокот од летната топлина, валканото и тешко есенско небо се спушта над планината, во мртвата тишина во очекување на снегот се проретчува остатокот зеленило. Наводно постојано тука живее една малку побудалена стара жена, која не разговара со никого, освен со нејзините кози. Кој Галичник е пореален, тој живиот или тој замрениот?

Сите што се враќаат се стари жители или сè почесто нивните потомци уште од детството се навикнати на тој ритам таму-ваму. Не знам како живеат надвор од Галичник, што прават, но Галичник мора да им претставува опсесија. Инаку не би се враќале тука секоја година за да ја одиграат таа хиперреална претстава во средина на бескрајни планини и густите шуми на Бистра. Според тоа, Бранко има основа да повторува дека го сака Галичник, бидејќи тука сите се заедно, луѓето се блиски едни со други и тоа ги издвојува. Таа одлика му недостасува на Скопје, макар што тврди дека Македонија е малку поголемо село од Галичник и во целиот крај луѓето живеат поинаку отколку на Запад, во заедница, како секој секого да го познава барем и само од едно видување. Заедно. Велам дека е тоа убаво. Така е пристојно да се каже. Но веднаш додавам дека така нема да биде вечно и луѓето ќе се разотидат секој на своја страна, ќе станат рамнодушни спрема тоа заедништво и конечно ќе почнат да се грижат само за своите интереси. Така се случи во моето родно шлезиско село, селото на моите предци, во мојата земја и во неколку други коишто ги посетив, велам, бидејќи се трудам да биде веродостојно моето тврдење. Бранко со сомневање одмавнува со главата. Тоа не е возможно, не во Галичник. Таа ја гледа куќата на баба ѝ, што е запоседната од скопските дечишта и веројатно потајно се сложува со мене.

Бранко постојано живее во минатото. Тој огромен, крупен човек во работничко одело со големи и тешки дланки како цигли, во однос на малолетниците од Скопје и нивниот свет е сосема беспомошен. Историјата е неговиот живот. Седиме пиејќи шприцер со смедеревка и мезиме кашкавал. Галичкиот кашкавал, со гордост вели Бранко, за жолтеникавата смеса, која ја рониме со виљушка, наводно е најдобриот во Македонија, а може и на целиот Балкан. Колку повеќе пие смедеревка, толку повеќе се труди да биде убедлив и толку повеќе се оддалечува од сегашниот момент и се задлабочува во семејните спомени и заплетканата историја. Вади копија од слика на Галичник во 1940 година – истата слика е закачена во куќата

зад него, а сидот во куќата на неговата мајка го краси една слика убава со својот суров примитивизам, насликан на нејзината основа. Градбите биле погусте и многу позбиени. Со прстот дебел како кебапче покажува Бранко, дека тука долу, имало работилница за производство на кашкавал, на друго место мануфактурата ја преработувала суровата овча волна за черги, кебиња, облека која е прочуена во Македонија и пошироко. Негде на друго место било училиштето. Струјата во Галичник ја донел неговиот дедо изумител, од кој Бранко ја наследил љубовта кон техниката. Стариот Галичник е нешто посебно, сè било на едно место, луѓето добро живееле а само младите заминувале на печалба. По година-две се враќале, се женеле, граделе куќи, раѓале деца, имале многу овци и добиток. Преку цела година било живо. Таквиот златен век постарите луѓе добро го помнат и тие сеќавања ги пренесуваат на потомците.

Тања ме шета низ современиот Галичник. Кога првпат ја видов и не знаев ништо за неа, помислив дека една млада и убава девојка мора да е ужасно несреќна на таков дел од светот. Затоа што Галичник и покрај сè, што вели Бранко, е страшна пустелија. Единствената улица која е продолжение на пристапниот пат исчезнува веднаш зад селото. Долж улицата, во средишниот дел, густината на градбите се зголемува, но целата населба е расфрлана по планината и разретчена за разлика од порано. До повеќето терасести куќи може да се стигне по натапкани патеки во тревата, преку мостчиња, скали издлабени во карпа или по камења. Куќите имаат карактеристична форма. Приземјето од тули, а понекогаш дури и приземјето и првиот кат, се издигнуваат од падините. Следниот кат е обично дрвен и, според турските обичаи, се издава понапред од камената основа на куќата. Основниот градежен материјал, сепак, е суров локален камен, така што немалтерисаните куќи изгледаат идентично. Над влезната врата или веднаш до неа клесарот ги издлабил своите иницијалите и датумот на градба: 1888, 1892, 1903... Во тоа време Турција сè уште била тука и ништо не го навестувало крајот на тој свет - куќата спроти домот на вујкото на Тања има издлабени полумесечини од двете страни на вратата, а над нив христијански крст.

Секоја година во јули селото е домаќин на фестивалот Галичка свадба, на кој се претставени локалните свадбени обичаи. Тогаш сите носат традиционални носии и позираат за фотографии за туристите, кои доаѓаат од различни делови на земјата, а во последно време сè почесто и од странство. Ќе се направи малку гужва, ќе се заработи некој денар и сè се враќа во нормала, вели Тања, нема за што да се зборува.

Пред црквата Црква „Св. Апостоли Петар и Павле“ се наоѓа единственото израмнето место каде што може да се паркира кола без да се потпира со камен, бидејќи на други места може да се искачуваш или спушташ (тука уште е и фудбалското игралиште, на неколку километри надвор од селото високо на крајот од планината)

Под црквата се наоѓа поило, изсидано изворче кое е карактеристичен елемент на пејзажот на македонските села, безгрижно му приоѓаат козите за да се напијат, кравите тоа го прават достоинствено, а магарињата се приближуваат со простудирана рамнодушност. Само луѓето треба да се наведнат, да ѝ се поклонат на водата пред да ја нацрпат. Над изворот изграден е нешто како минијатурен амфитеатар. Меѓу клупите расте дрво кое прави сенка во немилосрдните августовски горештини. Седнавме со Тања за малку да позборуваме. Девојката ја завршуваше приказната започната од Бранко. Зборува за земјотресот кој се случил во јули 1963. Тогаш исчезнало Скопје но и во целата земја нешто се променило. Многу млади решаваат да заминат во главниот град што се обновува. Многу села меѓу кои и Галичник почнале да пропаѓаат. Населбата испадна преголема, многу градби почнаа да пропаѓаат, други беа напуштени, а нивните урнатини и денес нè прогонуваат. Пропадна фабриката за сирење и текстилната фабрика, нема повеќе кина - да, кина, оти и селото имаше кино, се распадна училиштето...

Го видов објектот. Беше голем, а од страната на дворот недостигаше целиот сид, откривајќи ги подетално училниците и ходниците. Освен тоа овде-онде низ селото можеа да се видат куќи, кои изгледаа како да се уриваат од сопствената тежина.. Интересни се тие рушевини. Дел сид со прозорец, на кој сè уште по четириесетина години се вее партал од пердето, друг со апсурдно заклучени врати со катанец (зад нив истотото бескрајно

небо како и пред нив). Тие детали, кои претрпеле катаклизма, те тераат да мислиш на непредвидливоста на светот и за тоа, дека сè уште за нив нема лек.

Од раскажувањето на Тања произлегува дека токму тогаш почнал да замиранекогашниот Галичник. Малите фабричиња се покажале нерентабилни во добата на електричните автоматизирани и моќни комбинати, па така никој не ги обновил. Не грижејќи се за судбината на планинските села, Југославија отворала широки перспективи на социјалистичката модернизација за нејзините жители. Започнале да заминуваат, особено младите, едни го реконструирале Скопје, други станувале државни службеници во Белград, многумина се вработиле некаде на север, а некои се женеле од корист во Босна. Земјата на Тито овозможувала многу поинтересни и далеку подоходни професии од пасењето овци. Останале само постарите. Не само Галичник, села со слична судбина може да се сретнат во целата Македонија. Во нив живеат само старци и ментално заостанати. Во села, до кои не води никаков пат, затоа што таму никој не оди и никој не ги напушта. Галичник меѓу сите тие има среќа, затоа што е поголем и со силна традиција и сепак иако сезонски, живурка. Последната вистинска Галичка свадба се одржала во педесеттите, а деценија по тоа, по нејзин терк започнато е одржување на фестивалска манифестација која ја одржува населбата во живот. Треба малку повеќе да се изрекламира и ќе почнат да доаѓаат туристи од Запад, бидејќи тие обожаваат такви нешта, плус хотел во селото има - Тања не се сомнева околу тоа, како ќе изгледа иднината.

Југославија. Кога за тоа ја прашувам Тања, не знам дали ќе ме разбере на што мислам. За неа Југославија може да биде исто толку далечен поим, како таа Украина со главен град Будимпешта.

„Југославија?“ - Тања, генерација '91, брмна низ усти со незадоволство, како да е тема недостојна за разговор. Југославија, продолжува таа, е пасија на вујко Бранко и нејзините родители. Пљампаат непрекинато за тоа. Југославија ова, Југославија она. А посебно кога ќе се поднапијат Смедеревка или Скопско. Се разнежуваат за тоа, што биле, што се не правеле. Тоа ја иритира Тања, бидејќи тогаш се создава

чудна атмосфера, генерацискиот јаз во семејството силно се изострува и се продлабочува според критериумот, кој живеел, а кој веќе ја пропуштил Југославија. Овие вториве очигледно се положи. Повозрасните создаваат свој елитен клуб, гледаат на младите со сожалување и сочувство. Имале пасош од соништата, па и пари. Вујко Бранко секогаш раскажува, дека ако сакал да отиде на викенд во Италија, немало никаков проблем. Се пакувале и фитиљ. Ја шпартале Југославија на долго и на широко. А сега? За секаде треба виза, за да отидат во Европска Словенија можат да заборават. Во Америка? На времето, кој сакал, тој одел. Навистина е така, но и понатаму не разбирам, зошто толку ја посакуваат таа Југославија, на која не и било гајле ни за киното, ни за училиштето ниту за малото фабриче во Галичник. Тоа ми е јасно, сфаќам. Галичник е веќе историја, но никој не заплакал за тоа, затоа што луѓето наеднаш добивале шанси, за кои претходно не ни сонувале. Југославија, е тоа било нешто посебно.

Во тој момент на Тања ѝ стигна СМС и мораше да замине. Останувам сам, треба да се вратам кај нив приквечер.

* * *

Непосредното набљудување на иднината, што ќе го погоди Галичник, го правам на масичка извадена надвор пред меаната. Во селото пристигна една албанско-македонско-американска филмска екипа. Режиерот по потекло Албанец, но со американски пасош и буџет, тука го снима својот филм. Филмската локација се наоѓа неколку километри подалеку. Селото е само логистичка поддршка на целиот потфат. Никој со сигурност не знае, за што станува збор, но, по се изгледа тоа требало да биде римејк, на некакво си дело на албанската кинематографија од 1912-та година. Па и не ми се верува во тоа, затоа што во 1912-та, не само што немало албанска кинематографија, дури ни самата Албанија не била на картата на Балканот. Ама ај, сигурно станува збор за некаков си филм на браќата Манаки. И така сè е тука на граница помеѓу сонот и јавето, па тогаш зошто не би имале римејк на непостоечки филм од 1912-тата?

Масичките во меаната од утро до вечер се зафатени од долгокосите, немарно облечени уметничкишта, главно технички персонал и сценографи од Скопје, коишто тука можат да се дуваат со својата градска шема. Порачуваат само пиво бидејќи хамбургерите во изотермички пакувања им ги носат од Гостивар, а можеби дури и од Скопје. Постојано дискутираат за нешто. Режисерот и главната звезда, гоамити некојаси мистериозна холивудска убавица, не ни погледнуваат кон селото. Се привлекуваат низ тесната уличка во правец на обновениот хотел, делумно за оваа пригода, во блескави лимузини со затемнети стакла кои се преголеми за единствената тукашна уличка. Се испречиле за во Галичник? Па и тој не останува покус. Свездата демек побарала, за себе, вегетаријански оброци. „Што ли се замислува таа“, селаните се муртат, „ова е Галичник, а не Холивуд. Тука се јаде месо, а ако не и се допаѓа, нека си се врати од кај што дошла“, велат селаните со негодување.

Две големи лимузини, како крволочни ајкули, во тој момент се појавија над селото. Само што излегоа од хотелот и наскоро рамнодушно ќе го одминат Галичник. Возеа ваму-таму со дискретно брмчење на моќните мотори, веќе неколку дена по ред. Сите ги мачи тоа и сите чекаат, кога конечно ќе си заминат засекогаш, никогаш повеќе не ги видат и да имаат, секој на свој начин разбран, раат.

Вечерта кај Бранко ветуваше пријатна дружба. Седиме на ниски столчиња пред куќата, долу селски бандери светат, а околу свират штурците. Амбиент погоден за седенка. Покрај Тања и Бранко со нас е и уште неговата мајка, постара жена со мил израз на лицето и сосема бела коса. Бранко, во секое време може колку сака да ја рецитира својата југословенска балада, да раскажува приказни за Македонија и неговото семејно село.

Кој е Бранко? Бранко не се колеба ни за момент: Југословен, сигурно не е Македонец, бидејќи, па што е тоа мајка му стара Македонија. Бивша Југословенска Република. Ништо повеќе. Педа земја, која никој не ја зема предвид. Два милиони луѓе, од кои Македонци се можеби половина, па дури и тие не се газди во својата земја. Македонија би имала смисла, тогаш кога би се приклучила и Егејска Македонија, а тоа, галиба е невозможно.

„Сега попрво уште нешто од нас ќе ни одземат и ќе не присоединат со Косово. Дотолку сме ние, слаби. А ако не тоа, Косово само ќе си дојде кај нас. Македонското семејство има по едно дете, најмногу две, а Албанците по пет-шест и повеќе.“

И Тања се плаши од Албанците. Одлучно изјавува дека е Македонка, ма каква Југословенка. Затоа им се плаши и повеќе од Бранко. Сите ги паметат безредијата од 2001-та и знаат дека проблемот лебди во воздухот, а секаде околу Галичник со неговите две црквички Св. Петар и Павле и Св. Петка, се внесуваат тенки, високи и грозни заострени минариња. Повеќе од Албанците, Тања ги мрази Грците, кои и земаа сè на Македонија. Александар, територијата, престолнината, пристапот до морето, па дури и името. Уште се и арогантни и се замислуваат којзнае што.

Бабата на Тања не учествува во дискусијата. Се вртка околу тенџерињата и лонците. Го вари кафето и нешто по малку разбира од разговорот кој се води малку на англиски, малку на словенски. Стаса да разбере, за што се смета нејзиниот син, за што внучката, бидејќи си се смешка кога разговараат за тоа. Што е таа? Одговара сосема разумно, некогаш во Југославија била Југословенката од Македонија или Македонката од Југославија, а сега е само една стара жена. Излегувајќи, се фаќам себеси, дека дури и името не и го знам.

* * *

Во традиционалните домови во Галичник делот за живеење им беше дури на катот, приземјето е резервирано за добитокот – крави, кози и овци. Сточарството било основно средство за преживување. Македонските планини Баба, Бистра, Кораб и Шара, се бескрајно пространство ледини со сочна трева, каде што и ден-денес владеат овците, козите и овчарите. Дури и до ден денешен. Над Галичник се издига највисокиот горски венец во околината, наречен Меденица. Две илјади сто шеесет и три метри надморска височина, што значи скоро колку Татрите, но се проаѓа полесно отколку по Бешчадите. Искачувањето од црквата Св. Петар и Павле до врвот трае

помалку од два часа.

Од врвот на планината јасно ја гледам долината во средина на планината, со албанските села нанижани како мониста. Белите кули на минарињата изгледаат како меѓуконтинентални ракети спремни за лансирање. Сонцето, изгревајќи, едноподруго ги извлекува од сенката, како да се отвораат уште повеќе нови минариња. Галичник не се гледа, се крие зад карпестото седло преку кое поминува трасата. Со оглед на бедните патокази, го губам правецот и слегувајќи брзам низ ледината која води до една примитивна колиба.

Утро е, осум и нешто. Македонското народно наследство сака да ме распартали. Тоа наследство не е никаква поетска правда, туку официјално потврден факт – моќните песови од расата шарпланинец. За среќа, по нив истрчува овчарот и ги растерува со клоци, камења, крици и една ластегарка. Пријателски го отпоздравувам, а тој ме кани внатре.

Колибата е изградена од камења, во форма на буквата 'Г', едно крило заземаат собите за петмина овчари, во другото простор за стопанот и остава. Помеѓу крилата има двор, а одзади трлото е оградено со камено ситче. Упаднав на појадок. Добро е, бидејќи сум многу гладен. Оброкот се состои од вкусно, иако презашеќерено кафе сварено на плинско, цигари, кришка засушен бел леб и безвкусно посно гравче нацрпено од огромен лонец. Ништо страшно, но имам проблем да го проголтам. Насекаде е валкано, летаат илјадници муви, а лажицата, која ми ја отстапи најстариот овчар, се лепи од мрснотии. Треба да се разговара за да се заборави на тие непристојни услови. Од мојот импровизиран словенски, а и од мене, настанува голема смеа. Најмладиот, околу 25-годишен овчар имал работено 4 години во Италија, но јас италијански, *scusi*, не говорам. Основна тема на трапавата комуникација се цените и заработката. Колку заработувам во Полска? Колку чини мојот апарат? Дали сум дошол со автомобил во Македонија? Со каков? А колку тој чини во Полска? Тие за да добијат четири слободни дена мораат да поминат цел месец тука на планината. Заработуваат 200 евра по човек. Шугав живот. Четворицата постари беа Македонци, а најмладиот и најмуабетчија – Шиптар, Албанец инаку кажано. Па нели Македонците

и Албанците, се присетувам, на лекцијата научена кај Тања и нејзиното семејство, не живееле со арно заедно. Им покажувам за што станува збор удирајќи ги наизменично моите тупаници претставувајќи го со едната Македонецот, со другата за Албанецот. Разбираат на што сакам да укажам, но се кинат од смеење од мојата гестикулација. По сè изгледа, селаните тука немаат многу прилики за забава. Најстариот вели, колку што разбрав, дека не е важно дали е Шиптар или не, важно е да е овчар.

Очигледно нештата гледани од различна перспектива, изгледаат поинаку. Ќе имам прилика да се уверам во тоа, во неколкуте денови над Охридското Езеро. Заврши појадокот и треба да се вратат кај овците. Правиме неколку фотографии за спомен и се враќаме секој во својот свет.

Превод од полски:

Соња Крстевска, Наташа Николовска,
Илија Трајковски и Фросина Милковска

